

Csikós Zsuzsanna

Kortárs spanyol regények magyarországi recepciója 2000 után

1. Bevezetés

A polgárháború utáni spanyol széppróza története alapvetően négy nagy korszakra bontható. Az egyes korszakok szoros kapcsolatban állnak az országban végbemenő gazdasági, társadalmi és politikai változásokkal. A négy periódus a negyvenes évek egzisztenciális jellegű (individualista) realista prózája, az ötvenes évekre jellemző és az ún. „századközépi” nemzedékhez kapcsolódó társadalmi próza, a hatvanas-hetvenes évek strukturalista, az önazonosság meghatározására törekvő művei – ez a korszak egybeesik a latin-amerikai újpróza és az úgynevezett boom nemzedékéhez tartozó írók műveinek térhódításával –, valamint a Franco-korszak utáni próza (1975), amelyet leginkább a sokszínűség, a több írói nemzedék és irodalmi irányzat együttélése, egyfajta multikulturalizmus jellemez.

Külön kell szólni az emigráns, vagy más néven száműzött prózáról, azon szerzők műveiről, akik a polgárháborút (1936–1939) követően elhagyni kényszerültek a hazájukat, és más országokban (a nyelvi lehetőségek miatt főképp Latin-Amerikában) telepedtek le. Az emigráció idején írt műveik a Franco-korszak után fokozatosan kerültek kiadásra saját hazájukban, és váltak a spanyol irodalom szerves részévé.

Pávai Patak Márta, a téma avatott szakértője és fordításai révén az egyik legjelentősebb tolmácsolója szerint a polgárháború utáni spanyol széppróza tematikailag alapvetően két kategóriába sorolható: a jellemzően spanyol és a nem jellemzően spanyol művekre. Az előbbieket csak spanyol közegben lehetett megírni, az utóbbiakat bárhol.¹ Ebben az összefüggésben azt mondhatjuk, hogy az 1940-es, az 1950-es és az 1960-as évek spanyol narratívája a tipikusan spanyol művek csoportjába tartozik. Az emigráns próza kapcsán merül fel először az említett dilemma, hiszen a száműzetésbe kényszerült írók valamennyire légüres térbe kerültek még akkor is, ha zömében az amerikai kontinensen telepedtek le, és anyanyelvükön írhattak tovább. Az 1970-es évektől kezdve azután fokozatosan megjelennek a kozmopolita, helyhez nem köthető, bárhol játszódhat típusú művek is, és ez a kettősség mind a mai napig fennáll.

▼

¹ Pávai Patak Márta: „Kortárs spanyol regényeink”, *Élet és Irodalom*, 2006.04.21.

A Franco halálát (1975) követő években, a demokratikus átmenet idején, a szabadságjogok visszaállítása, a kultúra liberalizálása azt is jelentette, hogy a spanyol társadalom lassan-lassan maga mögött hagyta azt az évszázados változatlanságra, tradíciókra épülő szemléletet, amelynek fő támasza a katolikus egyház volt, és sokkal nyitottabbá, toleránsabbá vált. Ugyanakkor a fogyasztói-jóléti társadalom beköszöntével a kultúra maga is árucikké vált, ami újabb kihívások elé állította és állítja többek között az írói társadalmat és az irodalmat.

A 2000-es évek óta egyre több kortárs spanyol szerző szépprózai alkotása került kiadásra Magyarországon is: csaknem ötven szerző majdnem száz regényéről van szó.² A növekvő érdeklődést jelezte az a tény is, hogy a 2006-os Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége az ibériai ország volt. A novellák vonatkozásában azt látjuk, hogy a különböző irodalmi folyóiratokban megjelent művek mellett eddig két átfogó antológia látott napvilágot magyarul, a 2001-es, tizenhat elbeszélést tartalmazó *A narancs a tél gyümölcse* (vál. Patkós Judit, szerk. Scholz László, Budapest, Nagyvilág), valamint a 2011-es *XX. századi spanyol novellák* (vál. Imrei Andrea és Latorre Ágnes, szerk. Imrei Andrea, Budapest, Noran, 2004–2011), amelyben negyvenkilenc novella található. Ezenkívül három önálló novelláskötet is kiadásra került: Juan José Millás *A szekrényjáró* (ford. Csuday Csaba, Budapest, Magyar Könyvklub, 2002), Javier Marías *Amikor halandó voltam* (ford. Kutasy Mercédesz, Budapest, Európa, 2008) és Luisa Gómez Gascón *El-Dzsebel* (ford. Pávai Patak Márta, Leányfalu, Patak Könyvek, 2023) című munkái.³

Az alábbiakban ennek a gazdagnak mondható irodalmi korpusznak magyarországi recepciójából válogatunk, kezdve egy különleges vállalkozás bemutatásával.

2. A Patak Könyvek

Pávai Patak Márta író, műfordító 2006-ban egyedülálló vállalkozásba kezdett: saját könyvkiadót alapított, és ezen keresztül a „Spanyol Elbeszélők” sorozatban kezdte megjelentetni a spanyol széppróza Magyarországon még ismeretlen alkotásait. A miéltre egy interjúban így válaszolt: „Én azt mondtam magamban, ha Magyarországon van ötszáz ember, vagy akár csak száz is, akit érdekel, mi az ördögöt írtak és írnak a spanyolok, akkor azt az ötszáz vagy száz olvasó embert nem szabad megfosztani a lehetőségtől, hogy elolvashassa ezeket a műveket. És ennek

▼

2 A kortárs alatt ebben az esetben a spanyol polgárháború (1936–1939) után publikáló szerzőket értjük.

3 „Kortárs spanyol mozaik” címmel, hosszabb összeállítás olvasható a szépprózáról, a filmes adaptációkról és a színházról a *Tiszatáj* 2016/3. számában. Csikós Zsuzsanna: „A kortárs spanyol regény. Fejlődéstörténet Pascual Duarte halálától a Beleszerelmesedésekig”, 5–22.; Lénárt András: „Polgárháború utáni spanyol regények filmadaptációi”, 42–52.; Katona Eszter: „Vázlat a XX. századi spanyol színház történetéhez”, 53–86.; Katona Eszter: „Művészi szabadság-hatalmi önkény (Buero Vallejo-Goya, Mayorga-Bulgakov)”, 87–98.

minden nemzeti irodalom esetében így kellene lennie [...]. Az évek folyamán úgy tapasztaltam, nincs igazán gazdája a spanyol irodalomnak Magyarországon.”⁴ A sorozatban eddig 13 regény, illetve novelláskötet jelent meg, ezek közül mutatunk be néhányat.⁵

A Patak Könyvek első darabja egy igazi klasszikus volt: a polgárháború utáni spanyol széppróza első jelentősebb regényének, Carmen Laforet (1921–2004) *A semmi* (Nada, 1944) című alkotásának magyar kiadása.⁶ A Barcelonában született író nő mindössze 23 éves volt, amikor megjelent a könyve, amellyel azonnal meghódította mind az olvasókat, mind a kritikusokat. A semmi, ahogy arra már a cím is egyértelműen utal, a kiábrándultság regénye, egy fiatal, reményekkel és várakozásokkal teli árva lány, Andrea története, aki vidékről érkezik Barcelonába az 1940-es évek elején, hogy megkezdje egyetemi tanulmányait. Az Aribau utcában élő rokonaihoz költözik, ahol mindannyian megannyi kudarcélménnyel a hátuk mögött élik mindennapjaikat, amit a polgárháború légköre szülte erőszak, valamint az azt követő nyomor és nélkülözés határoz meg. A tanév elteltével Andrea csalódottan távozni kényszerül, a magánéletében és az egyetemen is folyamatos kudarcok érik, hiszen a látszat és a megélt valóság között óriási szakadék tátong. A regényről, magyarországi megjelenését követően, több cikk is megjelent a kulturális hetilapokban és folyóiratokban, a fogadtatás egyöntetűen pozitív volt. Bényei Tamás professzor úgy fogalmazott könyvkritikájában, hogy Laforet könyve egy „öntörvényű remekmű [...]. A szereplők különös következménynélküliségéhez hasonlóan az egész barcelonai év is következmények nélküli: a beavatás, a felnőtté válás jelentőségelteli éve helyett valami furesza hiátus Andrea életében, amelyet talán épp ezért kell elmesélni.”⁷ Mester Yvonne műfordító a szereplőkről és környezetükről így vélekedett: „A sötét, barátságtalan, viszolygást és iszonyt keltő lakásban azonban mindenekelőtt az éhség, pizok, gyűlölet és erőszak honol, s a benne egzisztáló személyek szinte arctalan, kísérteties figurák.”⁸ A regény műfaji összetettsége kapcsán pedig Bezeczký Gábor azt állapította meg, hogy „[...] felhasználja a nevelődési regény, a családrege, a művészregény szabályrendszerét, de ha jobban megnézzük, még ezeken túl is felismerhetők egyéb hagyományok [...] a regény egyszerre emlékezőtörténet és valamiféle detektívregény is [...] a regényben

▼
4 Györe Gabriella: „Spanyolok – fordítva. Interjú Pávai Patak Márta fordító-könyvkiadóval”, *Litera*, 2006.04.19. <https://litera.hu/magazin/interju/spanyolok-forditva.html>. letöltés ideje: 2024.03.01.

5 A kiadó weboldala: <http://www.patakkonyvek.hu/>

6 A művek bibliográfiai adatai a cikk végén található bibliográfiában olvashatóak.

7 Bényei Tamás: „Ex libris. Carmen Laforet: *A semmi*”, *Élet és Irodalom*, 2007.01.26.

8 Mester Yvonne: „Egy nő a kollektív frusztráció peremén”, *Élet és Irodalom*, 2006.09.08.

a 19. századi regénykonvenciók mellett – mondjuk – a szürrealizmus is megtalálható”.⁹

2007-ben látott napvilágot a sorozatban Rafael Sánchez Ferlosio (1927–2019) *A Jarama* (El Jarama, 1954) című regénye, amely az 1950-es évek spanyol neorealista prózájának az első jelentős alkotása volt.¹⁰ A behaviorista széppróza egyik legjelentősebb spanyol nyelvű művét az irodalomkritikusok a közönségesség eposzának is nevezik banális cselekménye miatt. A magyar könyvismertetők is éppen azt a látszólagos ellentmondást emelik ki, hogy a triviális párbeszéddek ellenére miért is magával ragadó ez a mű. Bényei Tamás véleménye szerint „éppen ennek a nagyon tudatos megkomponáltságnak és elbeszéléstechnikai újításnak köszönhető, hogy Sánchez Ferlosio könyve a benne szétáradó poshadt unalom ellenére mégis letehetetlen”.¹¹ Kovácsy Tibor a *Magyar Narancs* hasábjain pedig úgy fogalmaz, hogy „[...] magunk sem értjük, hogyhogyan ennyire olvastatják magukat az oldalak, amelyeken párhuzamosan két helyszínen, egy folyóparton és egy közeli vidéki kocsmában csordogál vég nélkül a könnyed, felszínes, a másik személy határvonalait tiszteletben tartó, sehonnan sehová sem haladó csevegés”.¹²

A madridi születésű Jesús Fernández Santos (1926–1988) élete a mozi, a televízió és a szépirodalom világa között zajlott. Kívül a falon (Extramuros, 1978) történelmi témájú munkája, amely hazájában Nemzeti Irodalmi Díjban részesült, először 2013-ban kerülhetett a magyar olvasók kezébe. A regény a 17. századi, szárazság, éhség és járványok sújtotta Spanyolországban játszódik. Egy bezárásra ítélt, lepusztult rendházban az egyik apáca a csalás módszeréhez folyamodik a túlélés érdekében. A regény narrátora egy másik apáca, akit lesbikus kapcsolat fűz a „csodatévő” nővérhez. A műből teljes mértékben hiányoznak a konkrétumok, és ezzel összhangban a regény nyelve is szimbolikus, a legtöbb esetben csak sugall dolgokat, de expressis verbis nem mondja ki azokat. „Én a szerelem szolgája, a nővérem testének rabszolgája” mondattal érzékelteti például a két apáca kölcsönös vonzódását. A regény világát, mint ahogy a 17. századi Spanyolországét, teljes mértékben a vallásos légkör hatja át. Miért írunk kicsit hosszabban erről a regényről? Azért, mert gyakorlatilag a magyar kiadás visszhang nélkül maradt.

Miguel Delibes (1920–2011) a 20. századi spanyol prózairodalom egyik legnépszerűbb és legtermékenyebb írója volt. Magyarul csupán egyetlen regénye olvasható, *A patkányok* (Las ratas, 1962), amely hazájában a megjelenés évében elnyerte a Kritikusok Díját. A sok szempontból a mexikói Juan Rulfo írói világát

▼
9 Beveczky Gábor: „Carmen Laforet: A semmi című könyvéről”.

http://patakkonyvek.hu/konyveink/laforet/laforet_carmen_a_semmi_bezeczky.html, letöltés ideje: 2024.02.28.

10 A Jarama folyó mentén zajlott a spanyol polgárháború egyik legvéresebb csatája 1937 februárjában.

11 Bényei Tamás: „Ilyen az élet (Rafael Sánchez Ferlosio: A Jarama)”, *Élet és Irodalom*, 2008.02.08.

12 Kovácsy Tibor: „Sors-társak – Három spanyol regény”, *Magyar Narancs*, 2008.01.17.

megidéző mű – kietlen vidék, árnyékok, ciklikusság – főszereplője a tizenegy éves Nini – Bényei Tamás olvasatában – „[...]a különös képességekkel megáldott gyermek, aki mindent tud az állatokról, a növényekről és az időjárásról. A falu lakói eltérően vélekednek arról, hogy Nini tehetsége isteni vagy ördögi ajándék-e, autoritása azonban megfellebbezhetetlen [...]”¹³ Végh Dániel hispanista pedig azt emeli ki, hogy a főhöst körülvevő környezet ismerős lehet a magyar olvasónak is: a kopár Kasztíliai aszály, fagykár, termést elverő jégeső sújtja folyamatosan, az emberek borba vagy disznóölésbe fojtják bánatukat, a közigazgatás újabb és újabb modernizációs tervekkel áll elő. Ugyanakkor a háttérben a spanyol polgárháború ütötte sebek munkálnak, és a falubeli nyomor a testvérharcban megnyomorodott nemzet sorstragédiájának részeként jelenik meg. Így a meseszerűnek tűnő történet szociográfiaként, természet és civilizáció, örökölt tudás és szerzett ismeret, elmaradottság és progresszió konfliktusának példázataként is olvasható.¹⁴

Az eddig említett szerzőkhöz képest már egy fiatalabb nemzedék képviselője Jesús Ferrero (1952), akitől *A bukott angyalok* (*Ángeles del abismo*, 2005) című regény olvasható magyar nyelven. Érdekesség, hogy a művet először éppen magyarra fordították le, ennek alkalmából a szerző vendége volt a 2007-es Budapesti Könyvfesztiválnak. Az 1967 táján, egy vidéki középiskolában játszódó történetben, amelyet a regény narrátor szereplője emlékezés formájában tár az olvasó elé, Diago, a franciatanár – a romlottság, a perverz birtoklási vágy és a csábítás megtestesítője – diákjait sorra avatja be a testi-lelki szerelmi életbe, manipulálva valódi érzéseiket és érzelmeiket. Domináns, pusztító személyiségének a kamaszok – a még meg nem rontott angyalok – nem tudnak ellenállni, így áldozatokká válnak, ami nagymértékben kihat későbbi sorsuk alakulására. Az egyetlen könyvismertető ismét Bényei Tamás nevéhez fűződik, aki szerint a regény színvonala egyenlőtlen: az első rész drámaisága a másodikban kissé leül, és „egy kicsit mégis elhatalmasodnak a néhol érdekes, máskor viszont szenvelgő és lapos reflexiók, amelyek mintha nem állnának arányban a felidézett kevéske életanyaggal”.¹⁵

Szintén a fiatalabb nemzedék képviselője Ignacio Martínez de Pisón (1960), akinek egyik legismertebb műve a magyarul is olvasható *Mellékutakon* (*Carreteras secundarias*, 1996) című alkotás. A regény cselekménye a Franco-korszak végén, 1974-ben játszódik: apa és fia egy Citroënben élnek, utaznak, ez az egyetlen vagyójuk, és tulajdonképpen az „otthonuk”. Az apa pénzszerzési forrásai állandóan csődöt mondanak, ezért a két főszereplőnek mindig tovább kell állnia, így a szim-

13 Bényei Tamás: „Ex libris. Miguel Delibes: *A patkányok*”, *Élet és Irodalom*, 2009.02.13.

14 Végh Dániel: „Spanyol recept válságos időkre: ecetes patkánysült. Miguel Delibes: *A patkányok*”, *Prae*, 2009.03.05. <https://www.prae.hu/article/1888-spanyol-recept-valsagos-idokre-ecetes-patkanyosult/>, letöltés ideje: 2024.02.27.

15 Bényei Tamás: „Ex libris. Jesús Ferrero: *A bukott angyalok*”, *Élet és Irodalom*, 2007.01.26.

bolikus cím arra utal, hogy egy elhagyatott, „elfelejtett” Spanyolországot járnak be, ahová igen nehézkes már eljutni is. Zelei Dávid irodalomkritikus tipikus road movie-ként vagy szociális útirajzként definiálja a regényt, amely a lecsúszás okait taglalja.¹⁶ Urbán Bálint műfordító, esztéta a posztmodern pikareszk regény kifejezést használja műfaji meghatározás gyanánt, és arra hívja fel a figyelmet, hogy a történet középpontjában „a kamasz fiú és a dzsentrí módra viselkedő apa közötti generációs feszültség áll, melyet a kamaszkor és a felnőttlét ironikusan tragikus ellentétévé szélesít Pisón”.¹⁷

Zárásként egy másik női szerző, Nuria Amat (1950) *A kokainkirálynő* (Reina de América, 2002) című regényét említjük. Pávai Patak Márta a magyar kiadás fülszövegében azt írta, hogy egy „márquezi hangulatú regényt” olvashatunk. Bényei Tamás is azzal a gondolattal kezdi könyvkritikáját az *Élet és Irodalom* hasábjain, hogy az „[...] egészében Kolumbiában játszódó regény legalább annyira a kolumbiai, mint a spanyol (vagy katalán) irodalom része, amit a legismertebb kolumbiai regényre, a Száz év magányra utaló áthallások is megerősítenek”. Témája a kábító-szer-kereskedelem, ami köré az egész cselekmény épül, és ami megkülönbözteti a márquezi művektől. Ugyanakkor az a véleménye, hogy a könyv olvasása fárasztó, főként „a szöveg állandó egzaltáltsága” miatt.¹⁸

Carmen Laforet, Rafael Sánchez Ferlosio, Jesús Fernández Santos és Miguel Delibes a polgárháborút követő két írói nemzedék meghatározó alakjai voltak, a tőlük választott művek igen szemléletesen ábrázolták a Franco-korszak minden területen jelen lévő sivárságát: a túlélésért való harcot, a szegénységet, elhagyatottságot, a kulturális nihilt. Bár a Falon kívül regény a 17. században játszódik, igen áthallásos: az ábrázolt viszonyok, a „virágnyelv” használata, a túlzott vallásosság mind a polgárháború utáni spanyol társadalom sajátosságai is voltak. A fiatalabb szerzők (Jesús Ferrero, Ignacio Martínez de Pisón, Nuria Amat) aktuális témákat – drogkereskedelem, fiatalokat ért abúzus, generációs ellentétek – dolgoznak fel az itt bemutatott regényeikben.

A könyvkritikák, ismertetők szerzői zömében hispanisták (Zelei Dávid, Végh Dániel, Urbán Bálint), vagy olyan irodalmárok, akik a spanyol nyelvű irodalmakat is kiválóan ismerik (Bényei Tamás).

A Patak Könyvek első darabjai kétezer példányban jelentek meg, ma már ez a szám sajnos alacsonyabb. A kötetek kaphatóak a nagyobb könyvhálózat boltjaiban (Líra, Libri), az Írók Boltjában, de csak kevés magyarországi közkönyvtárban

▼
16 Zelei Dávid: „Dzsentrilázadás a tengerparton”, *Élet és Irodalom*, 2014.01.31.

17 Urbán Bálint: „Ex libris. Ignacio Martínez de Pisón: Mellékutakon”, *Élet és Irodalom*, 2014.04.25.

18 Bényei Tamás: „Ex libris. Nuria Amat: A kokainkirálynő”, *Élet és Irodalom*, 2007.01.26.

hozzáférhetőek, ami részben gátolja, hogy ezek a kötetek minél szélesebb olvasóközönséghez eljussanak.

3. Kortárs spanyol regények a magyar könyvkiadásban

A statisztikák azt mutatják, hogy a kortárs spanyol regény kiadása Magyarországon – a Patak Könyvek sorozatát leszámítva – több mint 20 különböző kiadóhoz köthető. A listát az Európa Kiadó vezeti 25 kötettel, öt követi az azóta már megszűnt Ulpius-ház Kiadó 16 kötettel. A többi kiadó hat, vagy annál kevesebb kötettel rendelkezik. A Kiss József Könyvkiadó jelentette meg Julia Navarro és Ildefonso Falcones magyarra fordított munkáit (összesen hatot), míg a Gabo Kiadó María Dueñas regényeire „specializálódott”. Mindhárom szerző a bestseller írók kategóriájába sorolható.¹⁹ A Kossuth Kiadó a 2010-es években elindította a „Spanyol krimi” sorozatot – ami sajnos abbamaradt –, ennek berkein belül három spanyol szerző öt regényét jelentette meg.²⁰ A többi esetben azt látjuk, hogy a többműves szerzők esetében több kiadó vállalta fel a megjelentetést: például Javier Marías hét regényén négy kiadó „osztozik”. Arturo Pérez-Reverte és Carlos Ruiz Zafón művei esetében is hasonló a helyzet, ők egyébként a legtöbb magyarra lefordított regénnyel rendelkező szerzők jelenleg.

Nehéz választ adni arra a kérdésre, hogy mi alapján kerül egy-egy szerző és műve kiválasztásra, nyilván igen fontos az adott mű nemzetközi sikere (a már említett bestseller szerzők), esetleg az adott műfaj nagyon népszerű az olvasók körében (pl. krimi, kalandregény, fantasy), de fordítók is javasolhatnak regényeket kiadásra.

Sajnos a példányszámokról nincsenek adatok, ezt a kiadók általában hétpecsétetes titokként őrzik. A hivatalos statisztikák szerint a magyar könyvpiacra a legnagyobb sikereket elérő világirodalmi alkotásokat tíz- és harmincezer közötti példányszámban adják ki, feltehető, hogy a kortárs spanyol regények esetében ez a szám jóval alacsonyabb (néhány ezer).

A továbbiakban néhány klasszikusnak számító, illetve a fiatalabb írói nemzedékekhez tartozó szerzők alkotásainak magyarországi fogadtatásáról írunk. Olyan műveket választottunk, amelyek egyrészt jól tükrözik a kortárs spanyol széppróza sokszínűségét, másrészt – feltételezésünk szerint – nem csupán a szűk szakma érdeklődését keltették fel.

▼

¹⁹ Julia Navarróval egy hosszabb interjú olvasható a *Könyvhét* 2006/7–8. számában (132–133).

²⁰ A sorozatban spanyol–amerikai szerzők munkái is megjelentek.

3.1. Klasszikusok

Ebben a csoportban olyan regényekről lesz szó, amelyek még a Franco-rezsim (1939–1975) alatt születtek. A szerzők között találunk Nobel-díjast (Camilo José Cela), emigrációba kényszerült alkotót (Francisco Ayala), illetve a századközepi nemzedékhez tartozó, és a spanyol irodalmi életben több mint fél évszázadon át aktív szerepet betöltő író (Juan Marsé).

Camilo José Cela (1916–2002) a polgárháború utáni spanyol széppróza egyetlen Nobel-díjasa, a kitüntetést 1989-ben kapta. Cela irodalmi pályája során minden művével – összesen mintegy száz alkotásról van szó – valami új, valami meghökkenítő, és előző írásaitól teljesen különböző műalkotás megteremtésére tett kísérletet, és nyelvújító munkássága is jelentős volt. A Méhkas (La colmena, 1951) című regénye már 1960-ban megjelent Magyarországon, ugyanakkor 2011-ben ismét kiadásra került változatlan fordításban, az Irodalmi Nobel-díjasok Könyvtára sorozat huszonharmadik darabjaként. Az 1943 decemberében Madridban játszódó regény mintegy 160 szereplőt vonultat fel. Nagyon szemléltető módon láttatja Hegyi Zoltán Imre irodalmár a mű 2011-es magyar kiadása kapcsán írt elemzésében a celai regény világát. „A Méhkas panoptikum. Vagy még inkább rovargyűjtemény [...]. Panoptikum, mert a könyvében tévelygő mintegy százhatvan szereplő a »jellemző« illusztrációjaként személyesül, rendeződik jelenetbe, merevül ki az élete egynéhány pillanata a szemünk előtt, a maga stílussal, bármiféle »irodalommal« alig is takart meztelenségében. Vagy mégis inkább rovargyűjtemény: az írói tollvégre tűzött alakok úgy vonaglanak a lapokon, mint a rosszul megölt bogarak – holott az író, s a tolla csak konstatál: a sorsra tűzöttség beteg állapotát modellezi [...]. Az író nem tud gyógymódot, csak konstatál: látja-érzi maga körül kora polgárháborús sebekkel üszkös, idült beteg Spanyolországát.”²¹ Ezen a ponton sajnos abba is kell hagynunk a regény magyarországi recepciójának bemutatását, hiszen több ismertetőt, kritikát nem találtunk a műről. A mű újrakiadását nyilvánvalóan maga a sorozat, amelyben megjelent, indokolta.

Francisco Ayala (1906–2009) már 1936 előtt is ismert író volt, az emigrációban pedig egyetemi tanárként, esszéistaként és regényíróként tevékenykedett Argentínában, Puerto Ricóban, az Egyesült Államokban, később pedig hazatért Spanyolországba. A polgárháború után írt egyik legjelentősebb regénye a Rút halál (Muertes de perro, 1958), egy tipikus diktátorregény, amelynek cselekménye egy képzeletbeli közép-amerikai államban játszódik. „A kirakós játékként összeálló történet mindvégig a bűnügyi regények feszültségét árasztja, amíg végigkísérjük

▼

21 Hegyi Zoltán Imre: „Camilo José Cela: Méhkas”, ekultura.hu, 2012.01.28.

<http://ekultura.hu/2012/01/28/camilo-jose-cela-mehkas>, letöltés ideje: 2024.02.28.

a demokratikusan megválasztott rendszertől a választási csalással uralomra jutott, demagóg, féldiktatórikus kormányzaton, majd a zsarnoki katonai juntán keresztül az egyszemélyi diktatúráig vezető folyamatot” – olvashatjuk a magyar kiadás borítóján, mintegy bevezetésként. Zelei Dávid is a műfaj és a történetmondás sajátosságaira hívja fel a figyelmet, amikor úgy fogalmaz, hogy Ayala története, bár végig a rekonstrukció illúziójával kecsget, szintén asszociatív történetmondás, melyben a fiktív dokumentumok sora mozaikszerű detektívregény-szerűséget alkot – kicsit olyasféléen, mint az Egy előre bejelentett gyilkosság krónikájában, hisz a gyilkosság tényét és az elkövető személyét a kezdetektől tudjuk, „csupán” az út a kérdéses, ami hozzá vezet.²² Csider István Zoltán újságíró a Népszabadság hasábjain a narrátor, Pinedito perspektívájából mutatja be a regényt, aki „[...] viszont nem pusztán tényeket sorol és emlékiratot másol, de megalapozottnak tűnő pletykákból, hétköznapi beszélgetésekből, hírmorzsákból, történetstilánkokból rakja össze a nem lineáris majdnem-egészset, vagyis amit a legfontosabbnak vél”.²³ Könyvkritikájában Simó Márton pedig magasabb szintre emeli és általánosítja a regény üzenetét, amikor a címből kiindulva megállapítja: „Mert itt mindent csak a rút halál által lehet megoldani. A lényeg, hogy megszabaduljon a társadalom a gonosztól. Micsoda naivitás – hallatszik ki a maró gúny Ayala szavaiból –, hiszen a mocsok folyamatosan újratermelődik. Emelhet szobrokat a hálás nemzet utólag az »érdemes embereknek«, mert mindig kerülnek valakik, akik aljasul a társadalom, a valóság, a törvény és az erkölcs felett kívánnak élni.”²⁴

A barcelonai Juan Marsé (1933–2020) négy regényét is kiadták magyar nyelven a 2000-es években, addig teljesen ismeretlen írónak számított hazánkban. Műveiről Faix Dóra, az ELTE oktatója írt hosszabb cikket, amelyben többek között megállapítja: „Miközben tapasztalatai adják az elmesélt történetek alapanyagát, gyermekkorának helyszíne – Barcelona néhány kerülete – válik az elbeszélésekben létrejövő fiktív világ háttérévé, a történetekben szereplő gyermekek és kamaszok sajátos univerzumává.”²⁵ Szintén egy átfogóbb ismertetőt olvashatunk a szerzőről Csuday Csaba hispanista, műfordító nekrológjában: Marsé regényeinek témája „[...] a diktatúra társadalmának fokozatos erkölcsi és szociális romlása, az osztálykülönbségek, a legyőzöttek emlékei, a polgári származású egyetemisták és a terror ellen harcoló munkások szembenállása. Kritikai szemléletében erős

22 Zelei Dávid: „A diktátor és a kuttyák”, kézirat, 2010. A cikk korábban a pra.hu oldalon volt olvasható, de ma már nem elérhető. A szerző kézirat formájában bocsátotta rendelkezésünkre.

23 Csider István Zoltán: „Pinedito ítélt”, *Népszabadság*, 2010.06.19.

24 Simó Márton: „A züllés természetrajza”, *Nagyítás*, 2010.03.17.

25 Faix Dóra: „A spanyol polgárháború gyermekei Juan Marsé műveinek tükrében”, *Ezredvég*, 2007/12, 63–64.

hangsúlyt kap az ironia.”²⁶ A Magyarországon kiadott négy regény közül az Utolsó délutánok Teresával (*Últimas tardes con Teresa*, 1966) szintén igazi klasszikusnak számít a háború utáni spanyol széppróza történetében, a magyar változat mintegy negyven év elteltével került csak kiadásra. A mű szatirikus, groteszk formában, szarkasztikus nyelvezettel megírt éles társadalomkritika, amely többek között a spanyol egyetemi ifjúság álságos lázadását állítja pellengérre az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején. Ugyanakkor, írja Bényei Tamás, „a konkrét politikai és társadalmi sík mögött vagy mellett kibontakozik egy másik sík, amelyben az egész szerelmi történet – ahogy talán minden szerelmi történet – a beteljesülésre váró álom előrefutó logikája és a reménytelenség tudásának örökös múltja közötti felfüggesztettségben zajlik.”²⁷ Bistey András ír a két fiatal szentimentális kapcsolatáról úgy vélekedik, hogy „a szöveg az egyenlőtlen kapcsolatokon keresztül ábrázolja a meg nem értettségéből eredő feszültséget, amely a másik illuzórikus megragadásából és a társadalmi osztályok önhittségéből származik. Az eltérő kasztok tagjainak sorsa és rendeltetése a bőrük színébe és a hajuk illatába kódolva tudósít a keveredés lehetetlenségéről. Mindenki olyannak akarja látni a másikat, amilyen ő maga sosem lehet.”²⁸ Marsé a kritikusok által legjobbnak tartott regénye, a Gyíkfarkak (*Rabos de lagartija*, 2000), számos rangos spanyol irodalmi elismerést kapott. Ahogy megannyi más műve, ez is közvetlenül a polgárháború utáni Spanyolországban játszódik, a Franco-rezsim első éveiben, Barcelonában, amikor az ország a teljes fizikai, testi és szellemi nyomor állapotában próbál valahogyan túlélni. Erre utal a regény címe is, hiszen – ahogy azt Bényei Tamás is megemlíti könyvkritikájában – az író egy interjúban azt mondta, hogy a gyíkfarkmotívum egy olyan korról szól, amelyben a megcsónkított emberek, érzelmek és érzések mindennek ellenére mégis tovább éltek.²⁹ A regény narrátora egy magzat, vele kapcsolatban M. Nagy Miklós műfordító, szerkesztő úgy fogalmaz, hogy „a bölcs embrió-történet, amely finom szimbólumokon keresztül tudja elmesélni ön maga születését: ez annyira valószerűtlen, hogy ezen az alapon a szerző aligha tud szövetséget kötni az olvasóval [...]”.³⁰ Faix Dóra ennek kapcsán azt emeli ki, hogy a magzat/gyermek, miután saját anyját nem ismerhette – belehalt a szülésbe –, felidézi/elképzeli a születése előtti időszakot.³¹ Mézes Gergely pedig a szereplők

▼

²⁶ Csuday Csaba: „Juan Marsé (1933–2020)”, 1749, 2020.08.04.

<https://1749.hu/flow/hir/juan-marse-1933-2020.html>, letöltés ideje: 2024.03.01.

²⁷ Bényei Tamás: „A betolakodó”, *Élet és Irodalom*, 2008.11.14.

²⁸ Bistey András: „Kijózanító szerelmi történet. Juan Marsé: Utolsó délutánok Teresával”, *Liter@*, 2008.10.23.

<http://www.litera.hu/hirek/kijozanito-szerelmi-tortenet>, letöltés ideje: 2024.03.02.

²⁹ Bényei Tamás: „Nicsak, ki mesél”, *A Hét*, 2005/22, 16.

³⁰ M. Nagy Miklós: „Ex libris. Juan Marsé: Gyíkfarkak”, *Élet és Irodalom*, 2005.05.20.

³¹ Faix, i. m.

kapcsán állapítja meg, hogy ebben a regényben „nincsenek hősök, csak elhibázott, kényszerpályára került életek”.³² A Szerelmi dalok a Lolita Klubban (Canciones de amor en Lolita's Club, 2005) című regény filmforgatókönyvnek indult, ez a stílusán és a nyelvezetén is észrevehető. A Lolita Klub egy bordélyház Spanyolországban, ahol kelet-európai és kolumbiai lányok dolgoznak, gyakorlatilag fogságban tartják őket. A regény igen éles társadalomkritika is: olyan világot ábrázol, amelyben az abszurditás hétköznapivá lesz, és amely világban, ahogy azt Bistey András megfogalmazta, „egy szellemi fogyatékos az egyetlen, normális emberi érzésekre képes ember [...]”. Az író arra figyelmeztet, hogy a világ megőrült, ha tiszta, érdektelen kapcsolat csak a társadalmi megítélés szerint deviánsok között létezik.”³³ Marsé Az álmok kalligráfiája (Caligrafía de los sueños, 2011) című regényében az olvasó ismét az 1940-es évek eleji Barcelonában találja magát „a Güell park környékén élő kisemberek, andalúziai bevándorlók, rongylabdát rugdosó utcakölykök, a kínai negyed prostituáltjai, cigányok és kenetteljes papok világában, ahol még elevenen él a köztársaság tiltott emléke”.³⁴ A főhős kamasz, Ringo szemszögéből ábrázolt többi szereplő sorsának bemutatása itt is a tévedés – a valóság és a képzelet közötti különbség – motívumán alapszik, amelynek következtében valamennyien kettős életet élnek. Bak Róbert perspektívájából a regény „egy aprólékos művész regénye volt, ami nagyon fontos témákat is érintett: a képzelet és a valóság, a felnőttek és a gyerekek világa, a háború és a béke, a kegyetlenség és a megbocsátás, és még sorolhatnám”.³⁵ A magyar fordításhoz, újdonságképpen, utószó is készült Potozky László jóvoltából: ebben olvashatjuk, hogy az „elbeszélő különböző ábrándozásokon keresztül vázolatja saját jövőképét, és ebben a kopottan varázslatos világban a narratíváknak, a kitalációnak, a mondott szónak tényleg különös súlya van”.³⁶

3.2. A fiatalabb nemzedék írói: a 68-asok

A 68-as nemzedék írói általában 1939–1950 között születtek, személyesen már nem kötődtek a polgárháborúhoz, és a Franco-rendszer „fénykorára” (1950-es, 1960-as évek) esett az ifjúságuk. Elutasították a rendszert, de elutasították a „századközépi” nemzedék íróira jellemző politikai-társadalmi kötelezettségvállalást is. Első műveikben még érezhető a kísérleti-strukturalista próza hatása, a későbbiekben

32 Mézes Gergely: „Az álmodozók luxusa”, *Magyar Hírlap*, 2005.09.26.

33 Bistey András: „Egy különös szerelem története (Juan Marsé: Szerelmi dalok a Lolita Klubban)”, *Ezredvég*, 2006/10, 124–125.

34 Csuday, i. m.

35 Bak Róbert: „Juan Marsé: Az álmok kalligráfiája”, *ekultura.hu*, 2018.04.28.

<https://ekultura.hu/2018/04/28/juan-marse-az-almok-kalligrafiaja>, letöltés ideje: 2024.03.04.

36 Potozky László: „A mi utcánk”, Juan Marsé: Az álmok kalligráfiája. Budapest, L'Harmattan, 2017, 363.

ugyanakkor egyre nagyobb teret kap a történetmondás, a cselekményesség, és fokozatosan visszatérnek a klasszikus cervantesi elbeszéléshez. Ennek az új nemzedéknek az írói jól ismerik az európai és amerikai irodalmat, és különösen vonzza őket a latin-amerikai újpróza, a boom nemzedékéhez tartozó írók munkái, akik közül külön is kiemelhető az argentin Julio Cortázar hatása. A továbbiakban a nemzedék négy szerzője – Eduardo Mendoza, Luis Mateo Díez, Enrique Vila-Matas, Javier Marías – műveinek magyar fogadtatásával foglalkozunk.

A Barcelonában született, jogi diplomát szerzett, és évekig ENSZ-tolmácsként is dolgozó Eduardo Mendozának (1943) két regénye olvasható magyar nyelven. A csodák városa (*La ciudad de los prodigios*, 1986), amelynek főszereplője, Onofre Bouvila, egy nincstelen parasztygyerekből válik a katalán társadalmi és politikai élet egyik legbefolyásosabb személyiségévé a 20. század első évtizedeiben. Sorsa alakulásával párhuzamosan szemtanúi lehetünk a katalán főváros modernizációjának a két világhiállításnak – 1888 és 1929 – köszönhetően. A műről több ismertető, kritika jelent meg a magyar sajtóban, még az *Élet és Tudomány* is foglalkozott a regénnyel éppen a két világhiállítás kapcsán.³⁷ Az *Élet és Irodalom* hasábjain Bárány Tibor például azt feszegeti, hogy nem is a regény témája az érdekes, hanem a szöveg jellege, „amelyet egyszerre lehet egy kalandos élettörténetnek, egy város regényének, és egy társadalomfilozófiai példázatnak olvasni”.³⁸ Kovács Edit szerint Mendoza regénye „nem mindig lebilincselő olvasmány, de teret enged a képzeletnek, maradéktalanul megfesti az öntudatos katalánok keserves hétköznapijait, évszázadokon átívelő történelmi tablója elröpít egészen az 1929-es évig, mikorra már Barcelona sokarcúsága örökre magába bolondítja a nagyérdeműt”.³⁹

Mendoza másik, magyarul is olvasható regényének – Pomponius Flatus különös utazása (*El asombroso viaje de Pomponio Flato*, 2008) – két meghatározó eleme a humor és az intellektualitás. Báder Petra, az ELTE oktatója, könyvismertetőjében ókori detektívtörténetként határozza meg a regény műfaját: „főhősünk [...] Názáretbe téved, ahol megbízzák egy nyomozással: a helyi ácsot azzal vádolják, hogy meggyilkolta a gazdag kereskedőt, Epulónt. Pomponius feladata az, hogy bebizonyítsa az előbbi ártatlanságát, ám eközben egyre több rejtély bukkan a felszínre. A helyi ács neve József, a fizetséget pedig fia – igen, már kitalálhatták –, Jézus ajánlja fel tudós-filozófusunknak.”⁴⁰ A kiadó valószínűleg azért választotta ki fordításra a művet, mert a *Da Vinci-kód* és társai típusú regények paródiájaként íródott. Az origo.hu internetes portál egyébként 2011-ben „Mit vigyünk a strandra

▼
37 Lásd Lövei Pál: „Városfejlődés-világhiállításokkal”, *Élet és Tudomány*, 2004/37, 1171.

38 Bárány Tibor: „A hely szelleme (Eduardo Mendoza: A csodák városa)”, *Élet és Irodalom*, 2003.09.19.

39 Kovács Edit: „Eduardo Mendoza: A csodák városa”, *Szépirodalmi Figyelő*, 2003/4, 85–86.

40 Báder Petra: „Mendoza újabb regénye magyarul”, kézirat, 2008. A cikk korábban a pra.hu oldalon volt olvasható, de ma már nem elérhető.

olvasni?” rovatában ajánlja a regényt, mert „több, mintha a mostanában divatos történelmi krimik sima paródiája lenne. Egyszerre összekacsintós bőrleszk, apokrif krimi és detektívkomédia.”⁴¹

Luis Mateo Díeznek (1942), aki a mai spanyol széppróza egyik legtermékenyebb írójának számít, egyetlen regénye olvasható magyarul, a több jeles díjat elnyerő *Az élet vize* (*La fuente de la edad*, 1986), amely a Franco-érában egy poros kisvárosban játszódik, ahol az úgynevezett Egylet tagjai az örök ifjúság forrását keresik. A regényben a szereplők a tetteik, cselekedeteik – bármily furcsának haszanak is azok első olvasatra – révén próbálnak értelmet adni létezésüknek a fennálló elnyomó rendszerben, ahol egyfajta nemlét állapotában leledzenek. „Mintha ez a valóság annyira színtelen és életlen volna, hogy csakis a Mítosz adhat neki egyáltalán elmesélhető, emlékezhető körvonalat” – állapította meg ezzel kapcsolatban Bényei Tamás, aki egyedülként írt kritikát a regényről.⁴²

A barcelonai születésű Enrique Vila-Matast (1948) napjaink egyik legeredetibb alkotójaként tartja számon a spanyol kritika. Vila-Matas regényeinek témája sok esetben maga az irodalom, és az ebből eredő intertextualitás. Nincs ez másképpen a *Bartleby és társai* (*Bartleby y compañía*, 1999) című munkájában sem, ami egy meta- és egy anti-metaregény is egyben. A címben szereplő személy Melville *Bartleby a tollnok* című novellájából kiindulva azt feszegeti, hogy miért is nem kell írnia, ugyanakkor ebből a tagadásból mégiscsak megszületik egy regény, a nem írás regénye. A 86 fejezetből álló mű 86 olyan író története, akik bizonyos fókig a „nem irodalmat” képviselik. A magyar kiadás a hazai irodalmárok és irodalomkritikusok érdeklődését is felkeltette. Hogy miről is ír Vila-Matas? – teszi fel a kérdést ismeretetőjében Bori Erzsébet. „A nem írókról, avagy a Nem íróiról. Azon szerzőkről, akik hátat fordítottak az irodalomnak, felhagytak az alkotással, vagy eleve hozzá se kezdtek. Utóbbiakról, hinné az ember, értelemszerűen nem is tudhatunk, ehhez képest Vila-Matas meglepően sokat ismer közülük.”⁴³ Csuhay István esszéista azt emeli ki, hogy „[...] az irodalom irodalmáról van szó, nem a lila változatban (talán Julian Barnes Flaubert papagája és Italo Calvino Ha egy téli éjszakán egy utazó című könyvét nevezhetném meg távolabbi rokonaiként). A mű nagyon lazán felvázolt epikus szerkezetét igen gazdag, ma forgalomban levő, vagy divatosnak számító teoretikus, irodalomtörténeti és reflexív anyag tölti meg, csupa olyasmi, aminek valóságos dimenziói önmagukban nem, kizárólag sok-sok más könyv elolvasása, vagy legalább konszenzusos ismerete révén tárulnak fel a szövegen végighaladó

▼
41 „Mit vigyünk a strandra olvasni?”, origo.hu, 2011.07.09. <https://www.origo.hu/kotvefuzve-blog/2011/07/konyv-nyaralásra-strand-tengerpart,letoltés-ideje:2024.03.02>.

42 Bényei Tamás: „A csonkák brancsa”, *Élet és Irodalom*, 2004.07.16.

43 Bori Erzsébet „Hallgatni bronz – Enrique Vila-Matas: *Bartleby és társai*”, *Magyar Narancs*, 2009.03.23.

olvasó előtt.”⁴⁴ A 2010-es Dublineszk (Dublinesca) egyfajta párbeszéd James Joyce-szal és az Ulisses-szel. Riba, a főhős, Dublinba utazik, hogy részt vegyen az említett regény világnapján, amely egyben az irodalom halálának a napja is. Újra az irodalom áll a fókuszban, és ahogy azt Csuhai István megfogalmazza, művek és alkotóik „[...] megszámlálhatatlanul sokan bukkannak fel a könyv lapjain. A klasszikus és a jelenkori világirodalom színe-java említődik legalább egyetlen utalás erejéig, illetve ezek az írók időnként részt is vesznek a cselekményben, noha legtöbbször mindössze egyetlen, általában a múltban megtörtént jelenetben, emlékképben vagy elrövedésben tűnik elő.”⁴⁵ A Mozgó Világban Takács István arról ír a regény kapcsán, hogy az olvasónak „[...] hosszú-hosszú irodalmi névsorolvasásokat kell követnie és (hol jelölt, hol jelöletlen) irodalmi idézetek sűrűjében kell eligazodnia – s annál jobban jár, mennél vajtabb füllel és mennél monstruózusabb szövegemlékező-tehetséggel áldotta-verte meg a sorsa –, különösen a könyv fölött lebegő, egyben a könyv minden sorában ott kísértő két hazajáró lélek, a modernizmus két dublini születésű író gigásza, James Joyce és Samuel Beckett művei tekintetében”.⁴⁶ Benkő Marianna szerint – aki műkedvelő olvasóként definiálja magát, és azt is bevallja, hogy nem rajong túlságosan az ibériai országért – Vila-Matas művének „többrétegű prózája felfedeznivalót kínál mind a szépirodalom rutinos, tájékozott ismerőinek, mind Dublin szerelmeseinek, mind pedig azoknak, akik csak egy emberi, felemelő történettel kívánnak megismerkedni”.⁴⁷ Így tehát széles olvasótábor vonzhat.

A különleges történetmesélés spanyol nagymestere volt Javier Marías (1951–2022) akinek hét regénye jelent meg 1998 és 2023 között Magyarországon, valamint egy novelláskötete, Amikor halandó voltam (Cuando fui mortal, 1996) címmel. A szerző még nem volt 20 éves, amikor kiadták első regényét Farkasvilág (Los dominios del lobo, 1970) címmel, amelyben különös módon keveredik a klasszikus családtörténet a hollywoodi melodráma, a bűnügyi regény és mozi elemeivel. Stílusában, írói módszereiben és témájában is jócskán elüt az író későbbi műveitől, ahogy erre M. Nagy Miklós is felhívta a figyelmet. „A regény egy koraérett, s valami okból épp a harmincas-negyvenes évek amerikai filmjeiért rajongó fiatal író remek technikával megoldott stílusgyakorlata, és bizonyos értelemben a későbbi Marías-művek tökéletes ellentéte: itt még nem túl- vagy szétírja a történetet a motivációk és gesztusok agyonértelmezésével, hanem hangsúlyozottan motiváció-

▼
44 Csuhai István: „Nem ír a nevem”, *Élet és Irodalom*, 2009.04.10.

45 Csuhai István: „A Gutenberg–Google-járat”, *Élet és Irodalom*, 2014.05.09.

46 Takács Ferenc: „Talán Dublinnak igaza van”, *Mozgó Világ*, 2015/5, 116.

47 Benkő Marianna: „Enrique Vila-Matas: Dublineszk”, *ekultura.hu*, 2014.05.11.

<https://ekultura.hu/2014/05/11/enrique-vila-matas-dublineszk>, letöltés ideje: 2024.03.04.

hiányos cselekményvázakat alkot – az amerikai melodramák szikár modelljeit.”⁴⁸ Galgóczi Móni pedig azt emeli ki, hogy a szerző „a 20-as, 30-as évek amerikai gengsztervilágának, valamint a kort ábrázoló hollywoodi filmek közhelyeinek vegyítéséből fantáziált össze” egy lebilincselő cselekményt.⁴⁹ A Holnap a csatában gondolj rám (Mañana en la batalla piensa en mí, 1994) mű címe már magában rejti a regény két alapvetését, az időt és a halált. „Az író szokásához híven bonyolult időszerkezetű, erősen esszéisztikus, elsősorban metafizikai érdeklődésű regényt írt, amelyben Marta halála a tapasztalás, a jelenlét és a történet megalapításának pillanatává válik” – foglalta össze a véleményét Bényei Tamás.⁵⁰ Kő Zoltán a regény legnagyobb erényét a részletek hihetetlen pontosságában látja, továbbá, „[...] hogy olyan természetességgel, és a végtelenség olyan mély meggyőződésével lehessen a jelen időről írni, mint ahogyan azt Marías teszi”.⁵¹ Bak Róbert szerint egy ízig-vérig posztmodern könyvvel van dolga az olvasónak, „ami gondosan egyensúlyoz az esszéregény és az elbeszélés határmezsgyéjén. A kötetet át- meg átszövik különböző ismétlődések, motívumok, amelyek közül nagyon fontos a címadó Shakespeare-idézet is. Marías sokszor féloldalmi, oldalnyi, sokszorosan összetett óriásmondatokkal dolgozik, amelyek gyakran minieszének is elmennének.”⁵² A 2011-ben közreadott Beleszerelmesedések (Los enamoramientos), amely az év könyve lett Spanyolországban, folytatta a korábbi művek hagyományát, ugyanakkor újdonság, hogy az író ezúttal női narrátort alkalmazott. Zelei Dávid is a Marías regényei közötti hasonlóságra hívta fel a figyelmet, amikor azt írta, hogy „[...] a Beleszerelmesedések A szívem fehér ikerregénye, de feltűnőek a párhuzamok a Holnap a csatában gondolj rammal is.”⁵³ Gyürky Katalin pedig a regényben kibontakozó metafizikai tartalmakkal foglalkozik (mint pl. a jókor jött halál, a megrendelt halál gondolata), majd megállapítja: „Javier Marías magával ragadó, fordulatokkal teli regénye tehát olyan kérdéseket feszeget, amelyek lehet, hogy első látásra egyszerűnek, sőt felszínesnek tűnnek, de ha jobban belegondolunk, életünk legnehezebb, legeldönthetlenebb helyzeteivel állítanak szembe bennünket.”⁵⁴ Turán Beatrix úgy vélekedik, hogy „Javier Marías történeteiben soha semmi nem egyszerű vagy egyértelmű, s minden újabb kapcsolat vagy beszélgetés jófor-

48 M. Nagy Miklós: „Melodramák smirglipapíron”, *Élet és Irodalom*, 2001.09.21.

49 Galgóczi Móni: „Javier Marías: Farkasvilág”, *ekultura.hu*, 2004.08.24.

<https://ekultura.hu/2004/08/24/javier-marias-farkasvilag>, letöltés ideje: 2024.03.04.

50 Bényei Tamás: „A pillanat anatómiája”, *Élet és Irodalom*, 2000.12.08.

51 Kő Zoltán: „Ki akar írni sikeres regényt? (Javier Marías: Holnap a csatában gondolj rám)”, *Magyar Narancs*, 2000.12.14.

52 Bak Róbert: „Javier Marías: Holnap a csatában gondolj rám”, *ekultura.hu*, 2012.09.16.

<https://ekultura.hu/2012/09/16/javier-marias-holnap-a-csataban-gondolj-ram>, letöltés ideje: 2024.03.04.

53 Zelei Dávid: „Hát most merre?”, *Élet és Irodalom*, 2013.01.25.

54 Gyürky Katalin: „Csavarni egyet a sorson”, *Irodalmi Szemle*, 2013/5, 85–87.

mán végtelen mennyiségű kérdéshez, kételyhez és alternatív történethez vezet”.⁵⁵ A 2014-es Rossz kezdet (Así empieza lo malo) egyes szám első személyű, és kizárólagos perspektívát nyújtó narrátor-szereplője az első pillanattól kezdve sejtet valamilyen lappangó titkot, de a végsőkéig fokozza a késleltetést – ezzel is borzolta az olvasó idegeit – a lényegi információval kapcsolatban, amelynek kifejtésére csak a regény utolsó harmadában kerül sor. Bak Róbert véleménye szerint Mariás regénye ismét telibe talált, és ismét egy Shakespeare-idézet kibontása („Ez rossz kezdet, de mi rosszabb, elmúlt” – Hamlet) adja a mű fő témáját.⁵⁶ Cselekményében az előző műveknél lassabb, ugyanakkor filozófiai tartalmú, elmélkedő gondolatokban igen gazdag a Berta Isla (2017) és a Tomás Nevinson (2021) vaskos regénypáros, amely a két címszereplő kapcsolatát állítja középpontba, saját perspektívájukból bemutatva azt. Kutasy Mercédesz, az ELTE oktatója arra hívja fel a figyelmet, hogy műfaját tekintve lehetne egyszerre kém, és ellenkémregény, amelyből nem hiányozhat „[...] a szerzőtől megszokott temérdek intertextus, jelen esetben főként Dickens vagy épp Shakespeare, akik idézetként ott is vannak, meg nem is [...]”.⁵⁷ Nemes Krisztina műfordító pedig a két mű társadalmi hátterét emeli ki: a terrorizmus és az ehhez köthető véres események a Berta Isla esetében az évtizedeken át húzódó észak-írországi polgárháború, majd a falklandi háború, a Tomás Nevinsonban pedig az ETA akciói Spanyolországban.⁵⁸ Bak Róbert mindkét művet ragyogó alkotásnak tartja, „és mint ilyen, nemcsak a ’70-es, ’80-as évek Spanyolországáról, a hidegháborús kémkedésről és egy hosszan tartó szerelemről, de a hihetetlenül mély és általános jellegű emberábrázolása révén egyben minden olvasójáról is érdemben mesél”.⁵⁹

3.3. Az ezredforduló írói

Az 1990-es évektől a spanyol irodalomban is általános tendenciává vált a kommercializálódás: egyre inkább a kiadók diktálták a feltételeket, akik minél egyszerűbb nyelvezettel megírt, könnyen fogyasztható, de a cselekmény vonatko-

▼
55 Turán Beatrix: „Javier Mariás: Beleszerelmesedések”, *ekultura.hu*, 2013.02.04.

<https://ekultura.hu/2013/02/04/javier-marias-beleszerelmesedések>, letöltés ideje: 2024.03.03.

56 Bak Róbert: „Javier Mariás: Rossz kezdet”, *ekultura.hu*, 2017.06.07.

<https://ekultura.hu/2017/06/07/javier-marias-rossz-kezdet>, letöltés ideje: 2024.03.03.

57 Kutasy Mercédesz: „Ex libris. Javier Mariás: Berta Isla, *Élet és Irodalom*”, 2020.04.27.

58 Nemes Krisztina: „Kémsztóri világirodalmi tükrökben, az európai terrorizmus mottójára (Javier Mariás: Tomás Nevinson)”, 1749, 2023.07.29.

<https://1749.hu/fuggo/kritika/kemsztori-vilagirodalmi-tukorben-az-europai-terrorizmus-mottojara-javier-marias-tomas-nevinson.html>, letöltés ideje: 2024.03.03.

59 Bak Róbert: „Javier Mariás: Berta Isla”, *ekultura.hu*, 2019.12.12. <https://ekultura.hu/2019/12/12/javier-marias-bera-ista>, letöltés ideje: 2024-03-03; Bak Róbert: „Javier Mariás: Tomás Nevinson”, *ekultura.hu*, 2023.06.05. <https://ekultura.hu/2023/06/05/javier-marias-tomas-nevinson>, letöltés ideje: 2024.03.02.

zásában nagyon fordulatossá vártak, amiket nagy példányszámban tudtak eladni. A példányszám lett a sikeresség egyedüli fokmérője, de az sem ártott, ha az adott mű alkalmasnak bizonyult arra, hogy egy jó mozifilmet készítsenek belőle. Egy sikeres film után ugyanis még többet el lehetett adni az adott regényből.

A 2000-es évektől ismét „divatba jött” a 20. századi spanyol történelem fordulópontjainak irodalmi feldolgozása, de már újfajta megközelítéssel, ami a politikai tartalomtól való megfosztást jelentette főképpen. A 2000-es évek prózáját a mai napig továbbra is a sokszínűség jellemzi, mind tematikai, mind stílus mind pedig nyelvhasználat vonatkozásában. Az írók számára főleg az aktuális társadalmi és egyéni problémák szolgálnak témaként.

Az ezredforduló írói közül három, teljesen különböző irányzatot képviselő szerzőt választottunk, mindegyiküknek több regénye jelent meg magyar nyelven. Közülük Javier Cercas (1962) a közelmúlt valós történelmi eseményein alapuló fikció egyik legkiválóbb spanyol mesterének számít. Carlos Ruiz Zafón (1964–2020) könyvei mind Spanyolországban, mind a világ számos más országában hatalmas közönségsikert értek el, tipikus bestseller íróként tartják számon. Jesús Carrasco (1972) pedig úgy a minimalista próza hagyományait, mint a mexikói Juan Rulfo világát és kifejezőmódját idéző regényeivel tett szert népszerűsége.

Javier Cercas ismert és sikeres íróvá a 2001-ben kiadott, számos külföldi és spanyol irodalmi díjjal kitüntetett Szalamiszi katonák (*Soldados de Salamina*) című regényével vált, a mű az év könyve lett Spanyolországban. A regény a 2000-es évektől egyre népszerűbb „emlékezés” irodalmának – a polgárháború időszaka – egyik első figyelemre méltó alkotása volt. A posztmodern esztétikából kiinduló műben a múlt feltárása egyfajta nyomozásként – mintha egy bűntény megoldásáról lenne szó – kerül ábrázolásra, a történetírás pedig irodalmi kontextusba ágyazódik a metafikciós eljárásnak köszönhetően. A regénnyel kapcsolatban, más spanyol szépprózai művekkel összehasonlítva, több könyvismertető és kritika jelent meg. Petrőczy Éva a Nagyvilágban érdekes párhuzamot von a spanyol regény és Santa Ferenc egy kevésbé ismert, Federico García Lorcának ajánlott novellája, a „Halálnak halála” között.⁶⁰ Néhány kritika a polgárháborús téma fontosságára fókuszál: az *Élet és Irodalom*ban Benczi Boglárka az „embernek maradni az embertelen viszonyok között is” motívumát emeli ki,⁶¹ míg Zelei Dávid arra a tényre hívja fel a figyelmet, hogy „[...] a múlttal való szembenézés hiánya a traumák és a hibák örökös megismétlésére ítéli a felejtőt”⁶². Gyürky Katalin a fikció és valóság viszonyát vizsgálja a regény kapcsán, némileg párhuzamba állítva Cercas művét

▼
60 Petrőczy Éva: „Spanyol világsiker – magyar nyitánnyal. Javier Cercas: Szalamiszi katonák”, *Nagyvilág*, 2014/3, 343–345.

61 Benczi Boglárka: „Egy maréknyi morál”, *Élet és Irodalom*, 2014.04.11.

62 Zelei Dávid: „Egy hős lehetősége”, *Élet és Irodalom*, 2014.04.11.

Roberto Bolaño Vad nyomozók című alkotásával, hiszen a nyomozás mindkét könyvben vezérmotívum. Arról már nem is beszélve, hogy a spanyol regény főszereplője a nyomozás során személyesen találkozik a chilei íróval, és tőle kap felhatalmazást, hogy „[...] maga is fiktivizáljon a történetéhez egy egyébként valóságos személyt”.⁶³ Bak Róbert könyvismertetőjét pedig azzal a gondolattal zárja, hogy a 20. századi magyar sorsfordító eseményekről is kellenének hasonló regények. „Nálunk is elkélne néhány ilyen színvonalú regény a közelmúlt jelentősebb történelmi traumáiról, például a Tanácsköztársaság idejéről, a Trianon után országhatáron kívül rekedt magyarokról, vagy az '56-os forradalomról. Mint korrajzot, mint a nemzetet ért sérelem feldolgozását, és mint izgalmas posztmodern regényt nyugodt szívvel ajánlom minden kedves olvasónak.”⁶⁴ A határ törvényei (Las leyes de la frontera, 2012) című regény a spanyol demokratikus átmenet idején játszódik, és az országban szinte mindenhol jelen lévő fiatal bűnbándák világába vezeti el az olvasót. A Girona nevű spanyol kisvárosban a határt a várost átszelő Ter folyó jelenti. Ennek egyik oldalán középosztálybeli konszolidált családok élnek, a másikon pedig azok a bevándorlók, akik az ország távolabbi részéből érkeztek egy jobb élet reményében. „A két világ között elvileg lehetetlen, már-már határsértő jellegű az átjárás, akkora a szakadék a normál polgári életet élő [...] és a rablásból, fosztogatásból magukat fenntartani igyekvő [...] lakók életmódja között” – írja Gyürky Katalin kritikájában.⁶⁵ Bak Róbert pedig párhuzamba állítja a regényt Cercas előző művével, „[...] hiszen a szerző itt is arra kérdez rá [...], hogy mennyiben és milyen módon ismerhető meg az igazság, az egyes embereket mozgató indítékok, okok és okozatok, mikor, mennyire és miért kezd el egy történet fikciává válni”.⁶⁶ Cercas harmadik magyarul olvasható regénye, a Terra Alta (2019) egy krimitrilógia első darabja. Főszereplője egy Melchor Marín nevű rendőr, aki zűrös gyermekkora és a börtönben eltöltött évek után azért áll rendőrnek, hogy kideríthesse anyja halálának a körülményeit. Közben szinte nemzeti hőssé válik, mert meggátol egy terrortámadást, majd egy brutális gyilkosság ügyében nyomoz. A főhős kedvenc könyve Victor Hugo regénye, a Nyomorultak. Melchor Marín a francia műben kibontakozó viselkedésmintákat vetíti ki saját környezetére, ennek következtében

63 Gyürky Katalin: „Zsigeri fikciók (Roberto Bolaño Vad nyomozók és Javier Cercas Szalamiszi katonák című kötetről)”, *Irodalmi Szemle*, 2014/1, 82–90.

64 Bak Róbert: „Javier Cercas: Szalamiszi katonák”, *ekultura.hu*, 2013.10.03.

<https://ekultura.hu/2013/10/03/javier-cercas-szalamiszi-katonak>, letöltés ideje: 2024.03.01.

65 Gyürky Katalin: „Fiktív határsértések”, *Irodalmi Szemle*, 2015/11, 91.

66 Bak Róbert: „Javier Cercas: A határ törvényei”, *ekultura.hu*, 2015.09.14.

<https://ekultura.hu/2015/09/14/javier-cercas-a-hatar-torvenyei>, letöltés ideje: 2024.03.01.

az „kortárs olvasatot” nyer Cercas művében.⁶⁷ Bak Róbert úgy vélekedik, hogy a regény nem vérbeli krimi, hanem inkább egy krimibőrbe bújtatott szépirodalmi alkotás, és azok az olvasók fogják igazán értékelni, „akik érdeklődnek nem csak a jelenkor társadalmi-kulturális kihívásai, de a 20. századi spanyol történelem jelenünket is befolyásoló hatásai iránt”.⁶⁸

A Barcelonában született, ifjúsági regényíróként,⁶⁹ zenészként, forgatókönyvíróként, úgy mint újságíróként is tevékenykedő Carlos Ruiz Zafón hatalmas sikert ért el Spanyolországban és az egész világon az *El cementerio de los libros olvidados* [Az elfeledett könyvek temetője] című tetralógiájával. A sorozat első darabja, *A szél árnyéka* (*La sombra del viento*) 2001-ben jelent meg, ezt követték az *Angyali játszma* (*El juego del ángel*, 2008), *A mennyország fogságában* (*El prisionero del cielo*, 2011), majd végezetül 2016-ban a *Lelkek labirintusa* (*El laberinto de los espíritus*).

A magyar vélemények és kritikák már *A szél árnyéka* megjelenését követően is erősen megoszlottak pró és kontra: vagy dicsérték, vagy giccsesnek találták és lektúrnek tartották. A lényegét legjobban talán Scholz László irodalomkritikus, műfordító ragadta meg, amikor azt nyilatkozta, hogy „[...] meglepő, hogy ilyen jól el lehet adni kriminek álcázott társadalomkritikát, méghozzá 600 oldalon [...] sok eredeti vagy zseniális ötlet nincs benne, a befejezés didaktikus, egy jobb író elegánsabban meg tudta volna oldani, de technikás. Csupa ismert toposz [...] ráadásul a könyv második fele leül, elfárad. Ez light irodalom, ezt élvezzük, erre van igény.”⁷⁰ Gondolatait írásban is kifejtette, hangsúlyozva, hogy Zafón írói módszerei nem újszerűek, laposak a slusszpoénok, és sok a közhelyes asszociáció stb.⁷¹ Koncz Tamás is hasonlóan fogalmaz: „*A szél árnyéka* így marad ígéretesen induló lektúr – egy lehetséges regény árnyéka.”⁷² A ciklus második darabja, az *Angyali játszma* szintén megosztotta a magyar kritikát. Bényei Tamás szerint „[...] a baj azonban inkább az, hogy a Zafónra jellemző kamaszos képzelet itt egy fantáziátlan kamaszra vall, és elsősorban az elképzelt helyzetek és történetek klisészerűségét, közhelyes bizarrságát jelenti. A történet túlírt, a mindent elárasztó nyálkás és nyúlós rejtély unalmas és érdektelen, és mintha nem lenne érte megoldozva

▼

67 Andok Tamás: „A bosszúvágyat a múlt idő sem csillapítja”, *Nyugati Tér*, 2023.04.25.

<https://nyugatiter.blog/2023/04/a-bosszuvagyt-a-mulo-ido-sem-csillapitja/>, letöltés ideje: 2024.03.01.

68 Bak Róbert: „Javier Cercas: Terra Alta”, *ekultura.hu*, 2022.10.31.

<https://ekultura.hu/2022/10/31/javier-cercas-terra-alta>, letöltés ideje: 2024.03.01.

69 A kód trilógiája címmel megjelent, az 1990-es években írt három ifjúsági regényét (*Éjféli palota; A kód hercege, Szeptemberi fények*) 2020–2021 folyamán jelentette meg az Európa Kiadó.

70 Pál Kata: „Carlos Ruiz Zafón: *A szél árnyéka*”. 2006.02.16.

<http://www.litera.hu/hirek/carlos-ruiz-zafon-a-szel-arneyeka>

71 Scholz László: „Carlos Ruiz Zafón”, *Könyvhét*, 2006/7–8, 158–159.

72 Koncz Tamás: „*Szélárnyékban*”, *Új Könyvtárs*, 2006/4, 50.

rendesen: a főszereplők nagy része egyszerűen nem kel életre.”⁷³ Ezzel szemben Bárány Tibor ugyanabban a lapban dicséri a művet. „Carlos Ruiz Zafón tüne-
ményes regénye romantikus mese az irodalom hatalmáról a lelkek felett: arról,
hogy a nagybetűs Irodalom gyógyír a szorongató magányra, hogy minden könyv
kiválasztja a maga olvasóit [...]; hogy a könyvekben benne él az író lelke [...]”.⁷⁴
A mennyország fogságában címet viselő harmadik részben maga a cselekmény
már nem annyira szövevényes, sokkal letisztultabb, mint az első két részben.
Uzseka Norbert, aki az ekultura.hu oldalon publikált könyvismertetőiben az első
két regényről igen pozitív véleménnyel volt, a harmadik darab kapcsán már kriti-
kát is megfogalmazott. „Túl azon, hogy A mennyország fogságában úgy ér véget,
hogy nagyon is egyértelművé teszi, hogy hogyan tovább, nem bánnám, ha a foly-
tatásában sűrűbben kerülne szóba a fent említett Temető, és úgy általában véve is
jobban elvarázsolna, mint ez a regény. Mert ez egyszerűen csak olvasmányos volt,
de össze sem lehet hasonlítani a hatását a két korábbival.”⁷⁵ Ugyanakkor a Lelkek
labirintusa címet viselő negyedik részről ismét dicsőően szól. „Zafón számtalan
irodalmi irányzat elemeit használva építette fel valóban labirintusra emlékeztető,
rejtektajtékkal, titkos alagutakkal, de köcsipkés hidakkal és tágas csarnokokkal
meg messzeségbe futó folyosókkal is teli regénykatedrálisát. Igaz ugyan, hogy
az első kötetben oly erős szépirodalmi vonal a többi részben háttérbe szorult,
elvégre mérhetetlenül sötét és fájdalmas vonulatai vannak a történetnek, de a
cizellált nyelvezet, amiért olyan jó olvasni, megmaradt, ahogy a [...] bölcsességek
is.”⁷⁶ Péntek Orsolya a Magyar Hírlapban több írást közölt Zafonról és műveiről.
Szerinte az író egy katalán zseni, aki Borges, Saramago és Márquez köpönyegéből
bújt elő, továbbá „Zafón valamiféle iskolát is teremtett a barcelonai misztikus tör-
ténettel [...]”.⁷⁷ Ugyanakkor két évvel később a ciklus harmadik regényét például
az előző kettőhöz képest már csapnivalónak találta.⁷⁸

Posztumusz jelent meg A köd városa (La ciudad de vapor, 2020) című kötet,
amelyben az író a novelláit gyűjtötte egybe. Bak Róbert, aki saját bevallása sze-
rint nem olvasta a tetralógiát, tehát alapvetően ebben a kötetben szembesült
először a zafóni prózával, a következő megállapítást tette. „Azt kell mondjam,
hogy ezen történetek alapján Zafón egy igazi és hamisítatlan mesélő, aki lehet,

▼

73 Bényei Tamás: „Ex libris. Carlos Ruiz Zafón: Angyal játszma”, *Élet és Irodalom*, 2009.02.13.

74 Bárány Tibor: „A Mennyország léptei”, *Élet és Irodalom*, 2008.12.05.

75 Uzseka Norbert: „Carlos Ruiz Zafón: A mennyország fogságában”, ekultura.hu, 2012.11.16.

<https://ekultura.hu/2012/11/16/carlos-ruiz-zafon-a-mennyország-fogsagaban>, letöltés ideje: 2024.03.01.

76 Uzseka Norbert: „Carlos Ruiz Zafón: Lelkek labirintusa”, ekultura.hu, 2018.07.30.

<https://ekultura.hu/2018/07/30/carlos-ruiz-zafon-lelkek-labirintusa>, letöltés ideje: 2024.03.01.

77 Péntek Orsolya: „Zafón misztikus barcelonai története”, *Magyar Hírlap*, 2011.01.06.

78 Péntek Orsolya: „Újabb rejtélyes barcelonai történet”, *Magyar Hírlap*, 2013.02.21.

hogy már számtalan helyen látott és hallott karakterekkel és helyszínekkel dolgozik, és az is lehet, hogy szégyentelenül hatásvadász, de amit csinál, azt bizony világszínvonalon teszi.⁷⁹

Egyet mindenképpen leszögezhetünk: a szerző regényei minden vonatkozásban megfeleltek a kiadói igényeknek: olyan izgalmas cselekményt kínáltak, amitől ezek a könyvek az olvasó számára „letehetetlenné” váltak (ez a kifejezés a Zafón-rajongók kritikáiban szinte mindig megtalálható), katarzist okoztak, ami eleve predesztinálta a szerzőt arra, hogy folytassa a regényfolyamot.

Jesús Carrasco a 2013-as év irodalmi felfedezettje volt, aki – az irodalomkritikusok megállapítása szerint – *Kegyetlen idő* (Intemperie) című első regényével új szintre vitt a spanyol próza világába. A két idősíkból zajló történések, a fiatal fiú néhány napot felölölő menekülése a helyi előljáró zaklatásai elől, a kecskepásztorral való találkozása, a bosszú és az új élet reménye mind nagyon lassan, állandóan késleltetett formában kerülnek elmondásra, amit tovább fokoz a múlt eseményeinek puzzle-szerű felidézése. Bak Róbert könyvismertetőjében Cormac McCarthy műveivel veti egybe Carrasco regényét, hiszen a spanyol stílusa sok vonatkozásban az amerikai szerzőre emlékezteti. Bár „az amerikai mester mindenben felülmúlja a negyvenéves spanyol pályakezdő író [...]. Carrasco mindenképpen egy olyan pályakezdő, akinek az írásaira a jövőben is oda kell figyelnünk”.⁸⁰ Hasonló véleményt fogalmaz meg Ficsor Benedek is, aki szerint „kevesen tudják hitelesen történetké formálni a megállíthatatlan pusztulást, és ebbe időnként a spanyol szerzőnek is beletörök a bicskája”, ugyanakkor mégis megéri a könyvet végigolvasni még akkor is, ha az komoly kihívás elé állítja az olvasót.⁸¹ Tóth Tünde az *Ezredvégben* arról ír a regény zárófejezete kapcsán, hogy „a helyreállt világrendben azonban nem változik a magány, az emberektől való félelem, a szakadatlanul feszült éberség, a folytonos vándorlás a hőségben, ahol nem lehet tudni, lesz-e ivóvíz, lesz-e árnyék, lesz-e a fiúnak olyan szerencséje, hogy valaki egyszer majd keresztet tesz a hantjára. Carrasco ebben a világban annyi vigaszt tud adni, hogy Isten olykor egy időre lazít a kinszenvedések csavarjain.”⁸² Az Európai Unió Irodalmi Díjjal kitüntetett, *A föld, amelyen állunk* (La tierra que pisamos, 2016) egyfajta alternatív történelemként is olvasható: a műben Spanyolország egy nagy európai birodalom megszállása alatt áll a 20. század elején. Két ember sorsa – egy végsőkéig elcsigázott menekült férfi és egy, az élettől már semmit nem váró nő – fonódik össze a

79 Bak Róbert: „Carlos Ruiz Zafón: A kód városa”, *ekultura.hu*, 2023.07.22.

<https://ekultura.hu/2023/07/22/carlos-ruiz-zafon-a-kod-varosa>, letöltés ideje: 2024.03.01.

80 Bak Róbert: „Jesús Carrasco: *Kegyetlen idő*”, *ekultura.hu*, 2013.12.16.

<https://ekultura.hu/2013/12/16/jesus-carrasco-kegyetlen-ido>, letöltés ideje: 2024.03.04.

81 Ficsor Benedek: „Enyhíteni a szenvedést”, *Magyar Nemzet*, 2014.04.08.

82 Tóth Tünde: „Íme az ember”. *Ezredvég*, 2014/7, 107–109.

fiktív történelemmel. A regény kritikai fogadtatása vegyes volt a magyar sajtóban. „A szöveg rövid, impresszionisztikus fejezetekből áll, és éppen ez a fajta narráció Carrasco erőssége: egyrészt a költői leírások, amelyek nyomán képes újszerűen láttatni a legegyszerűbb természeti jelenségeket is, másrészt pedig azoknak a pillanatoknak a megragadása és rögzítése, amikor a természet a szubjektummal találkozik” – írja Kutasy Mercédesz a regényről.⁸³ Selyem Zsuzsa ugyanakkor éles kritikát fogalmaz meg a művel kapcsolatban, szintén az *Élet és Irodalom* hasábjain: „Jesús Carrasco [...] regénye fölvet egy eléggé fontos kérdést: van-e értelme fiktív holokauszt/kolonializációs regényt írni? A gondot súlyosbítja, hogy ennek a problémának – valamint posztigazságos korunknak – pusztán tünete ez a könyv. A spanyol író önfeledten és totál következtelenül megír egy huszadik század eleji spanyol állapotot, amelyben a szegény kis Spanyolországot annektálta és invadálta valami rejtélyes Birodalom, amely mibenlétére csak a hatalmi helyzetben lévő figurák neveiből (Adrien Boom, Josif és Eva Holman), valamint a fülszövegből következtethetünk [...] A könyv címéből meg az Európai Irodalmi Díjból arra következtettem, hogy jó könyvet választottam, pedig csak megvezetett a jól célzott reklámkampány.”⁸⁴ Bak Róbert alapvetően pozitív kritikát fogalmaz meg, ugyanakkor megállapítja, hogy „az alternatív történelmi szálból szinte semmit nem kapunk, illetve semmi újdonságot az ebben a témában már megszokottakkal szemben”.⁸⁵

4. A kortárs spanyol széppróza írói magyar nyelven

A polgárháborút követő spanyol prózairodalom egyik sajátos vonása, hogy szinte valamennyi írói nemzedékben markánsan jelen voltak és vannak az írónők, például 1945 és 1960 között tizennégy elsőkötetes írónőt találunk. A női témák egyébként is fontos szerephez jutottak a tárgyalt korszak irodalmában. Az 1990-es évektől kezdve tudatos kiadói politika lett az írónők preferálása, hiszen egyfelől az általuk írt regények egy nagyon széles olvasóközönséghez juthattak el, másrészt a női látásmóddal és témákkal ezek a szerzők képesek voltak új szint is vinni a spanyol irodalomba. A Patak Könyvek sorozatban már szó esett Carmen Laforet és Nuria Amat egy-egy regényéről, ezt a listát egészítjük most ki Clara Sánchez, Almudena Grandes és María Dueñas műveinek magyar visszhangjával.

83 Kutasy Mercédesz: „Ex libris. Jorge Luis Borges: Tangó, Javier Marías: Berta Isla, Jesús Carrasco: A föld, amelyen állunk, Benito Pérez Galdós: Tristana”, *Élet és Irodalom*, 2020.04.27.

84 Selyem Zsuzsa: „Megfélelési kényszerregény”, *Élet és Irodalom*, 2019.06.21.

85 Bak Róbert: „Jesús Carrasco: A föld, amelyen állunk”, *ekultura.hu*, 2019.10.21.

<https://ekultura.hu/2019/10/21/jesus-carrasco-a-fold-amelyen-allunk>, letöltés ideje: 2024.03.02.

Clara Sánchez (1955) első regényei az 1990-es években jelentek meg. Szépprózai alkotásaiban az érzelmek, az emóciók, az ösztönös megérzések, az elhallgatott kapcsolatok világa dominálnak. Mindkét magyarra lefordított regényéhez készült utószó neves hispanisták tollából, ami nagymértékben megkönnyíti az olvasó számára a művek történelmi háttérének megismerését és értelmezését. A 2010-es *A láthatatlanok* (Lo que esconde tu nombre) című regény az ezredfordulón a népszerű spanyol üdülőhelyeken élő (főleg Costa Blanca), és még a II. világháborút követően itt letelepedő nácik egy csoportjáról szól. Történetük valós történelmi háttérrel a kiváló hispanista történész, Harsányi Iván (1930–2018) utószavából ismerhetjük meg.⁸⁶ A regény pozitív fogadtatásban részesült, Babiczky Tibor könyvismertetőjében úgy fogalmazott, hogy a mű „[...] az emberi élet, a társas lét, valamint a társadalom alapvető drámájaként is olvasható”.⁸⁷ Vas János a történelmi emlékezet fontosságára hívta fel a figyelmet. „A történet fő gondolatísága viszont egyedivé teszi a könyvet. Azok, akik a világégés és a történelem sötét korában éltek, mára megöregedtek, az események hamarosan pusztá történelemmé válnak, de akik átélték őket, azokban megmaradt a tüske.”⁸⁸ Karafiáth Orsolya pedig a Harsányi Iván által írt utószó fontosságát hangsúlyozta, hiszen „Sánchez nem magyaráz, regénye nem illusztrált történelemkönyv, hanem valódi lélektani krimi, amihez viszont sokat hozzászól a történelem ismerete”.⁸⁹ Az első regény kedvező fogadtatása után igen meglepő, hogy a 2012-es *Lépj be az életembe* (Entra en mi vida) című kötete szinte észrevétlen maradt nálunk. A történet szintén napjainkban játszódik (1987–1994), és lényegében a Franco-rendszer idején titokban örökbefogadott csecsemők sorsáról szól egy konkrét eset kapcsán. Lénárt András az utószóban ezeknek az újszülötteknek a számát száz és háromszázezer közé helyezi, valamint megállapítja, hogy a gyermekelszakítások legfőbb célja az volt, hogy a csecsemők ideológiailag megbízható családban nevelkedjenek. A gyerekrablásoknak valóságos módszertana alakult ki az 1940-es évek Spanyolországában, és folyt háborítatlanul évtizedeken keresztül.⁹⁰

Almudena Grandes (1960–2021) évtizedeken át a legnépszerűbb spanyol író nő volt, és ahogy Cserhádi Éva műfordító megfogalmazta, „a polgárháború utáni spa-

▼

86 A tanulmány megjelent az *Ezredvég* folyóiratban is. Harsányi Iván: „Életre-halálra (Clara Sánchez: *A láthatatlanok*)”, *Ezredvég*, 2012/3, 131–133.

87 Babiczky Tibor: „Náci bácsi”, *Népszabadság*, 2012.10.13.

88 Vas János: „Clara Sánchez: *A láthatatlanok*”, *ekultura.hu*, 2012.09.22.

<https://ekultura.hu/2012/09/22/clara-sanchez-a-lathatatlanok>, letöltés ideje: 2024.03.05.

89 Karafiáth Orsolya: „Clara Sánchez: *A láthatatlanok*”, *Magyar Narancs*, 2012.08.19.

<https://magyarnarancs.hu/konyv/clara-sanchez-a-lathatatlanok-80961>

90 Lénárt András: „Utószó Clara Sánchez *Lépj be az életembe* című regényéhez”, Budapest, Park Kiadó, 2015, 400–407.

nyol társadalom dilemmáinak egyik legjobb ismerője”.⁹¹ Első regénye, az 1989-ben megjelent Lulú korszakai (Las edades de Lulú), a már-már a pornó határát súroló túlfűtött erotikájával hívta fel magára a figyelmet. Ezzel kapcsolatban a magyar kiadás fülszövege úgy fogalmaz, hogy „Almudena Grandes könyve áttörte az erotika és az igazi irodalom olvasói között emelkedő vastag falat”. Mindennek persze megvolt a konkrét társadalmi magyarázata, hiszen a regény „ékes példája annak, hogyan tükröződik az irodalomban a Franco-rezsim utáni szexuális felszabadulás”.⁹² A regényt a magyar sajtóban nem mutatták be, említést csak akkor tettek róla leginkább, amikor bemutatták a regényből készült Bigas Luna rendezte filmet. A 2004-es Kártyavárak (Castillos de cartón) című munkája részben hasonló vonalat követett: egy szokatlan szerelmi háromszög – menage a trois – történetét, az érzelmi fejlődés szövevényes útját végigjáró főszereplő nő perspektívájából. A könyvről nem találtunk sem ismertetőt, sem kritikát. A 2007-es, és a spanyol Zsivágóként emlegetett Megdermedt szív (El corazón helado) a 19. századi klasszikus realista regények legnemesebb hagyományait megtartó családregegy, erős történelmi szállal megspékelve. „A prózai technikákkal való kísérletezés, és az egyéni élettörténetek mély és érzékeny ábrázolása azonban Megdermedt szív című regényében teljesedik ki igazán, mely nemcsak számos irodalmi elismerést kapott, de fordulatot hozott írói pályáján is” – írta a mű jelentőségéről Cserhádi Éva az író nő halálakor írt nekrológjában.⁹³ A regény Almudena Grandes magyar recepciójában is fordulatot jelentett: több cikkben került bemutatásra és méltatásra a csaknem ezeroldalas könyv. Hanthy Kinga a regénybe befektetett hatalmas történelmi kutatómunkát értékeli, hiszen „a Franco-világ még túl közel van ahhoz, hogy leírásában szabad lenne tévedni”.⁹⁴ Gyürky Katalin is utal a fontos történelmi háttérre: „A sorsanalízis kapcsán négy generáció életén keresztül a teljes XX. századi spanyol történelembe bepillantást nyerhetünk.”⁹⁵ Baranyi Katalin azt emelte ki, hogy Grandes alkotása élő cáfolata annak az igen hangzatos és népszerű kijelentésnek, hogy ma már nem lehet hagyományos nagyregényt írni. Az író nőt „nem érdekelték a posztmodern regényelméleti kérdései, a nyelv megfoghatatlanságáról és használatra való alkalmatlanságáról folytatott irodalomelméleti eszmefuttatások, de még az az olvasásszociológusok által megfogalmazott jajkiáltás sem, hogy az emberek állítólag egyre kevesebbet olvasnak”. Kritikája visszatekint Grandes előző két regényére is, kiemelve, hogy mindegyikre „jellemző volt az érzelmi relá-

▼

91 Cserhádi Éva: „Almudena Grandes (1960–2021)”, 1749, 2021.12.04.

<https://1749.hu/fuggo/essze/almudena-grandes-1960-2021.html>, letöltés ideje: 2024.03.05.

92 Uo.

93 Uo.

94 Hanthy Kinga: „Szívek és hívek”, *Magyar Nemzet*, 2014.05.03.

95 Gyürky Katalin: „Ex libris. Almudena Grandes: Megdermedt szív”, *Élet és Irodalom*, 2014.03.21.

ciók kendőzetlen bemutatása és a szereplők önkeresésének egyszerre realista és jelképes ábrázolása”.⁹⁶

María Dueñas (1964) regényeinek sikerét Carlos Ruiz Zafón esetével állíthatjuk párhuzamba: művei hatalmas olvasótáborral rendelkeznek, nagyon népszerűek, ugyanakkor a hivatalos irodalomkritika kevesebb figyelmet szán regényeinek. A civil életben angol nyelv és irodalom szakos egyetemi oktató a 2009-ben kiadott *Öltések közt az idő* (El tiempo entre costuras) című regényével vált egycsapásra híressé, a könyvből több mint egymillió példányt adtak el. A krimi, a kém-történet és a kalandregény elemeit magában foglaló mű az 1930-as évek és a második világháború idején játszódik Spanyolországban és a marokkói Spanyol Protektorátus területén. A mű több szereplője valós történelmi személy, és a történelmi háttér, események is valósak. A regény a magyar olvasók körében is nagy sikerre tett szert – valószínűleg a regényből forgatott filmsorozat révén is, amelyet Magyarországon is vetítettek –, 2015 első hónapjaiban a magyar könyvruházak sikerlistáján előkelő helyen szerepelt. A 2012-ben kiadott *Elfelejtett misszió* (Misión olvido) regényének szerteágazó cselekménye a kaliforniai ferences missziók történetén túlmenően bemutatja az 1950-es években a Spanyolország és az USA között – a rakétatelepítések miatt – szorosabbá váló kapcsolatokat, továbbá a spanyol polgárháborút követően az Egyesült Államokban letelepedett spanyol értelmiségi réteg – főként írók, egyetemi oktatók – sorsát is. A 2018-ban kiadásra került *A kapitány lányai* (Las hijas del capitán) az 1930-as évek New Yorkjában játszódik, és a három árván maradt lány történetét mondja el. 2021-ben pedig a *Sira* című regénnyel folytatódott az egyszerű varrólányból sikeres divattervezővé, majd ügynökké lett nő története, amelynek cselekménye a II. világháború végén játszódik. Nos, az író nő regényeit a magyar könyvkritika sem karolta fel, az olvasók körében aratott sikerein túl más információt nem nagyon találtunk regényeiről. Mégis fontosnak találtuk megemlíteni, mint jól megfogható példáját az olvasmányos bestseller irodalomnak, hiszen ezért is lehetett olyan népszerű az olvasók körében.

5. A spanyol krimi⁹⁷

Röviden essék szó a spanyol krimi magyarországi jelenlétéről is. A műfaj első jelentős képviselője Manuel Vázquez Montalbán (1939–2003) volt, akinek híres Pepe

▼
96 Baranyi Katalin: „Almudena Grandes: Megdermedt szív”, *ekultura.hu*, 2014.07.12.

<https://ekultura.hu/2014/07/12/almudena-grandes-megdermedt-sziv>, letöltés ideje: 2024.03.05.

97 A spanyol krimi történetéről lásd Dornbach Mária: „Pepe Carvalho Sherlock Holmes nyomában”, *Helikon*, 2023/1, 46–56.

Carvalho-sorozatából kettő Magyarországon is megjelent az 1980-as években.⁹⁸ Ezek a művek nem csupán a felügyelő, Pepe Carvalho által megoldott bűntényekről szólnak, hanem betekintést engednek a spanyol történelmi és társadalmi fejlődés Franco utáni korszakába, és kemény társadalomkritikát is megfogalmaznak.⁹⁹

2014-ben a Kossuth Könyvkiadó elindította az igényes „Spanyol krimi” sorozatot, végül összesen nyolc regény jelent meg, ebből öt spanyol, három pedig spanyol–amerikai szerzőtől. A sorozatba olyan kötetek kerültek, a sorozatszerkesztő Dornbach Mária szerint, „[...] amelyek kivétel nélkül irodalmi igényességgel íródtak, tükrözik a krimiműfajban bekövetkezett esztétikai értékvtáást, melynek következtében a krimi kikerült a »gettósító műfajkategóriából« (Bényei)”.¹⁰⁰ A sorozat egészéről Baranyi Katalin úgy vélekedik, hogy „mindegyik spanyol (nyelvű) krimikötet egy-egy nagy meglepetés volt mind szövegszervezés, mind cselekményalkotás tekintetében: két szerzőé nem volt egyforma. Ám mintha mindegyikben az lett volna a közös, hogy a detektívregény és a krimi műfaji határait feszegeti, s úgy akar szórakoztatni, hogy közben nem szolgálja ki mindenben a zsánerkedvelő olvasó ízlését, inkább új és új utakra kíséri meg elvezetni.”¹⁰¹ A kritikus egyébként a sorozat minden darabjáról írt kritikát.

Carmen Posadas (1953) uruguayi–spanyol író. *Öt kék légy* (Cinco moscas azules, 1998) és a *Meghívás gyilkosságra* (Invitación a un asesinato, 2010) című munkái a legjobb Agatha Christie-regények hagyományát követik, sőt mindkét regényben bőven vannak utalások a szerzőre és műveire. Gajdó Ágnes az *Élet és Irodalom*ban azt emeli ki, hogy az első regényben a rejtély és a történetfűzés is remek.¹⁰² A második kapcsán pedig már cikkének címe – „Agatha újra él” – is utal a brit író markáns jelenlétére.¹⁰³ Baranyi Katalin mindkét műről pozitív kritikát ad, például a *Meghívás gyilkosságra* könyv kapcsán megjegyzi, hogy „komoly és humoros, megdöbbentő és kedélyes, az élet sötét oldalát felvillantó, és abszolút szórakoztató könyv. Tiszteességesen nyomokat fejtegető és tanúkat kihallgató detektívtörténet és posztmodern, áthallásokkal teli modern regény egyben.”¹⁰⁴

▼

98 *Déltengerek* (ford. Patkós Judit). Budapest, Zrínyi, 1982; *A menedzser magányossága* (ford. Patkós Judit). Budapest, Zrínyi, 1987.

99 A sorozatról lásd Csikós Zsuzsanna: „Manuel Vázquez Montalbán és a Pepe Carvalho sorozat”, *Mediterrán Világ*, 2009/10, 34–42.

100 Zelei Dávid: „Jobb-e a hispán a skandinávnál? Interjú Dornbach Máriával a Spanyol krimi sorozatról”, kézirat. A cikk korábban a praehu oldalon volt olvasható, de ma már nem elérhető.

101 Baranyi Katalin: „Carmen Posadas: Öt kék légy”, *ekultura.hu*, 2015.05.15.

<https://ekultura.hu/2015/05/15/carmen-posadas-ot-kek-legy>, letöltés ideje: 2024.03.05.

102 Gajdó Ágnes: „Ex libris. Carmen Posadas: Öt kék légy”, *Élet és Irodalom*, 2015.11.06.

103 Gajdó Ágnes: „Agatha újra él”, *Élet és Irodalom*, 2015.03.13.

104 Baranyi Katalin: „Carmen Posadas: Meghívás gyilkosságra”, *ekultura.hu*, 2014.04.08.

<https://ekultura.hu/2014/04/08/carmen-posadas-meghivas-gyilkossagra>, letöltés ideje: 2024.03.05.

Benyovszky Krisztián könyvkritikájában számos olyan intertextusra hívja fel a figyelmet, amelyek mind egy-egy Christie-műre, és azokban előforduló motívumokra utalnak.¹⁰⁵

Francisco González Ledesma (1927–2015) barcelonai író, aki a legtekintélyesebb katalán napilap, a *La Vanguardia* főszerkesztője is volt hosszú éveken át, 1983 és 2013 között tizenegy részből álló krimisorozatot jelentetett meg, mindegyikben Ricardo Méndez felügyelő oldotta meg a rejtélyeket. Krimijeit erős társadalmi háttérrel is rendelkeznek. Magyarra lefordított két regénye közül a *Szomszédom a halál* (Una novela de barrio, 2007) elnyerte a legtekintélyesebb nemzetközi bűnügyi regény díját. A *Halál Barcelonában* (No hay que morir dos veces, 2009) címűben pedig Méndez felügyelő három, látszólag egymáshoz nem kapcsolódó bűntény szárait boggazza ki. Baranyi Katalin megállapítása szerint „a szerző a kemény krimit újítja meg a szöveg felől közeledve”. Az első mű azzal okoz meglepetést, „hogyan teljesen egyéni módszert választ egy tökéletesen szabályos, izgalmas és kemény krimihez illően elkészítő nyomozás történetének az elbeszéléséhez”, míg a második esetben a rövid fejezetek, filmszerű vágások „rohamtempóban olvastatják a regényt, miközben betekintést nyerhetünk a mai Barcelona sötét, kedvetlen és keserű világába”.¹⁰⁶ Gajdó Ágnes a második regény kapcsán kifejti: Ledesma „remekül ért ahhoz, hogy az általa teremtett karakterek dühét, félelmét, fájdalmát olvasás közben átéljük, s bennünk is úrrá legyen az iszony, a magány, a tehetetlenség, vagy épp a harag érzése”.¹⁰⁷

Marta Sanz (1967) *Black, black, black* (2010) című munkája rémtörténet és erős társadalomkritika is egyben. A felügyelő, Arturo Zarco az író nő több krimijének is a főszereplője. Baranyi Katalin az alábbi jelzőkkel illeti a regényt: „különös, furcsa, vonzó, mégis taszító, költői, tudóskodó, posztmodern, izgalmas, és még egyszer különös”.¹⁰⁸ Gajdó Ágnes pedig, részben Baranyi Katalin kritikájához kapcsolódva kiemeli, hogy „a regényben erőteljes társadalomkritika jelenik meg [...] A bűneset felfejtése közben a szerző jó érzéssel teremt lehetőséget arra, hogy az erkölcsről, az értékrendről is kifejtse véleményét, illetve a bűn-büntetés-bűnhődés hármasságát is alaposan elemezze, legalábbis gondolatébresztő megjegyzéseket tegyen”.¹⁰⁹

▼

105 Benyovszky Krisztián: „Marple kisasszony kényszervakáció”, *Irodalmi Szemle*, 2016/7–8, 11–20.

106 Baranyi Katalin: „Francisco González Ledesma: Halál Barcelonában”, *ekultura.hu*, 2016.01.02. <https://ekultura.hu/2016/01/02/francisco-gonzalez-ledesma-halal-barcelonaban>, letöltés ideje: 2024.03.05.

Baranyi Katalin: „Francisco González Ledesma: Szomszédom a halál”, *ekultura.hu*, 2014.04.15.

<https://ekultura.hu/2014/04/15/francisco-gonzalez-ledesma-szomszedom-a-halal>, letöltés ideje: 2024.03.05.

107 Gajdó Ágnes: „Ex libris. Francisco González Ledesma: Halál Barcelonában”, *Élet és Irodalom*, 2015.11.06.

108 Baranyi Katalin: „Marta Sanz: Black, black, black”, *ekultura.hu*, 2014.11.14.

<https://ekultura.hu/2014/11/14/marta-sanz-black-black-black>, letöltés ideje: 2024.03.05.

109 Gajdó Ágnes: „Ex libris. Marta Sanz: Black, black, black”, *Élet és Irodalom*, 2015.11.06.

A sorozat sajnos abbamaradt, és a magyar olvasónak több évet kellett várnia egy újabb jó spanyol krimi kiadására. De talán megérte. A Carmen Mola írói álnév alatt publikáló hármas, Jorge Díaz, Agustín Martínez és Antonio Mercero, 2018-ban indította útjára az Elena Blanco felügyelőnő nem éppen szokványos figurájára épülő, négy részből álló sorozatot, amelyből az első darab, A legyek menyasszonya magyarul is olvasható. Deczki Sarolta úgy vélekedik, hogy a regény „igazi, kőkemény hard-boiled krimi, erős thrillerbeütésekkel”, továbbá „teljesíti mindazt, amit egy jó krimitől várhat az ember: lebilincsel, feszültségben tart, összezavar, nem hagyja magát letenni”.¹¹⁰ Dornbach Mária kritikájában azt emeli ki, hogy „a regényt a főbb figurák alakjának árnyalt megrajzolásán kívül a leírások erős plaszticitása jellemzi: az olvasó szinte filmszerűen látja maga előtt az eseményeket”.¹¹¹

Összességében ezek a pozitív kritikák mind azt sugallják, hogy a spanyol krimik semmiben nem maradnak el a világhírű nordic noir művek színvonalától.

6. Zárszóként

Természetesen az itt említett művek és a hozzájuk kapcsolódó magyarországi recepció kiválasztása szubjektív módon történt. Teljességre a rendelkezésünkre álló terjedelem miatt nem törekedhettünk, de próbáltuk a legteljesebb módon illusztrálni azt a sokszínűséget, ami a mai spanyol szépprózát jellemzi. Ez a heterogenitás tükröződik a Magyarországon kiadott művek listájában is: a történelmi kalandregénytől kezdve a thrilleren, a klasszikus és a társadalomkritikai krimin át a nívós és kevésbé nívós lektűrre, valamint az igényes szépprózáig igen széles a skála. A kritikák főképpen az Élet és Irodalom hasábjain, valamint az ekultura.hu oldalon jelentek meg. Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a kritikák és ismeretők általában a fordítások színvonalát sem felejtik el megemlíteni, és ebben a vonatkozásban teljes egyetértés mutatkozik a cikkírók között: egyértelműen pozitív véleményt fogalmaznak meg. Így tehát egy biztos: a spanyol regények értő, szakavatott fordításban kerültek a magyar olvasók elé.

▼

¹¹⁰ Deczki Sarolta: „A cigány menyasszonyok halála”, *Élet és Irodalom*, 2023.08.04.

¹¹¹ Dornbach Mária: „Feketébb nem is lehetne... (Carmen Mola: A legyek menyasszonya)”, 1749, 2023.06.27.

<https://1749.hu/fuggo/kritika/feketebb-nem-is-lehetne-carmen-mola-a-legyek-menyasszonya.html>, letöltés ideje: 2024.03.05.

A CIKKBEN BEMUTATOTT REGÉNYEK BIBLIOGRÁFIAI ADATAI:

- AMAT, Nuria: A kokainkirálynő (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2006.
- AYALA, Francisco: Rút halál (ford. Imrei Andrea). Budapest, L'Harmattan, 2010.
- CARRASCO, Jesús: Kegyetlen idő (ford. Dobos Éva). Budapest, Magvető, 2013.
- A föld, amelyen állunk (ford. Mester Yvonne). Budapest, Typotex, 2019.
- CELA, Camilo José: Méhkas (ford. Szalay Sándor). Budapest, Metropolis, 2011.
- CERCAS, Javier: Szalamiszi katonák (ford. Körösi Ivett). Budapest, Európa, 2013.
- A határ törvényei (ford. Pál Ferenc). Budapest, Európa, 2015.
- Terra Alta (ford. Eöry Zsófia). Budapest, Helikon, 2022.
- CHIRBES, Rafael: A parton (ford. Pávai Patak Márta). Budapest, Magvető, 2019.
- DELIBES, Miguel: A patkányok (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2008.
- DUEÑAS, María: Öltések közt az idő (ford. Cserhádi Éva). Budapest, Gabo, 2012.
- Elfelejtett misszió (ford. Cserhádi Éva). Budapest, Gabo, 2014.
- A Kapitány lányai (ford. Varju Kata). Budapest, Gabo, 2019.
- Sira (ford. Cserhádi Éva). Budapest, Gabo, 2022.
- FERNÁNDEZ SANTOS, Jesús: Kívül a falon (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2013.
- FERRERO, Jesús: A bukott angyalok (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2006.
- GRANDES, Almudena: Lulú korszakai (ford. Nagy József). Budapest, Maecenas, 1994.
- Kártyavárak (ford. Vajdics Anikó). Budapest, Geopen, 2006.
- Megdermedt szív (ford. Cserhádi Éva). Budapest, Scolar, 2013.
- LAFORET, Carmen: Semmi (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2006.
- LEDESMA, Francisco González: Szomszédom a halál (ford. Latorre Ágnes). Budapest, Kossuth, 2014.
- Halál Barcelonában (ford. Fehér Katalin). Budapest, Kossuth, 2015.
- MARÍAS, Javier: Farkasvilág (ford. Benyhe János). Budapest, Magyar Könyvklub, 2000.
- Holnap a csatában gondolj rám (ford. Pávai Patak Márta). Budapest, Európa, 2000.
- Beleszerelmesedések (ford. Mester Yvonne). Budapest, Libri, 2012.
- Rossz kezdet (ford. Bakucz Dóra). Budapest, Libri, 2017.
- Berta Isla (ford. Tomcsányi Zsuzsanna). Budapest, Jelenkor, 2019.
- Tomás Nevinson (ford. Tomcsányi Zsuzsanna). Budapest, Jelenkor, 2023.
- MARSÉ, Juan: Gyíkfarkak (ford. Dobos Éva). Budapest, Európa, 2005.
- Utolsó délutánok Teresával (ford. Dobos Éva). Budapest, Európa, 2008.
- Szerelmes dalok a Lolita klubban (ford. Dobos Éva). Budapest, Európa, 2009.
- Az álmok kalligráfiája (ford. Dobos Éva). Budapest, L'Harmattan, 2017.
- MARTÍNEZ DE PISÓN, Ignacio: Mellékutakon (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2013.
- MATEO DÍEZ, Luis: Az élet vize (ford. Pávai Patak Márta). Budapest, Ulpius-ház, 2003.
- MENDOZA, Eduardo: A csodák városa (ford. Tomcsányi Zsuzsanna). Budapest, Európa, 2003.

- Pomponius Flatus különös utazása (ford. Pál Ferenc). Budapest, Európa, 2011.
- MOLA, Carmen: A legyek menyasszonya (ford. Tolvaj Zoltán). Budapest, General Press, 2023.
- POSADAS, Carmen: Meghívás gyilkosságra (ford. Dobos Éva). Budapest, Kossuth, 2014.
- Öt kék légy (ford. Dornbach Mária). Budapest, Kossuth, 2014.
- SÁNCHEZ, Clara: A láthatatlanok (ford. Dornbach Mária). Budapest, Park Kiadó, 2012.
- Lépj be az életembe (ford. Dornbach Mária). Budapest, Park Kiadó, 2015.
- SÁNCHEZ FERLOSIO, Rafael: A Jarama (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2007.
- SANZ, Marta: Black, black, black (ford. Lukács Laura). Budapest, Kossuth, 2014.
- VILA-MATAS, Enrique: Bartleby és társai (ford. Pávai Patak Márta). Budapest, Geopen, 2008.
- Dublineszk (ford. Imrei Andrea). Budapest, Magvető, 2014.
- ZAFÓN, Carlos Ruiz: A szél árnyéka (ford. Vajdics Anikó). Budapest, Palatinus, 2005.
- Angyali játszma (ford. Latorre Ágnes). Budapest, Ulpius-ház, 2008.
- A mennyország fogságában (ford. Latorre Ágnes). Budapest, Ulpius-ház, 2012.
- Lelkek labirintusa (ford. Kürthy Ádám András). Budapest, Európa, 2018.
- A köd városa (ford. Berta Ádám, Kürthy Ádám, Matolcsi Balázs, Mester Yvonne). Budapest, Európa, 2023.